

Învățămintul gorjean de la începuturi și până la 1918

*Motto: „Educația este ca o picătură de apă, care căzând face semn și în piatră
dar acest semn numai atunci se poateface când picătura
va cădea fără precurmare.” (Petrache Poenaru)*

prof. CORNEL ȘOMÎCU

Românii au prețuit dintodeauna învățătura de carte și educație. Putem începe discursul nostru cu exemplul voievodului Vladislav Vlaicu, la curtea domnească de la Câmpulung Muscel, în 1369 acest domnitor îl numea pe dascălul său „părintele meu sufletesc”. Același domnitor cerea tinerilor români trimiși la Athos pentru învățatură și educație ca, împreună cu cei veniți din alte țări, să trăiască „în pace, înțelegere și dragoste”.[1]

Neagoe Basarab în „Învățăturile către fiul său Teodosie” pune printre primele valori ale educației cinstirea străbunilor și a faptelor lor de vitejie. „Toată suflarea țării să se ridice pentru cinstirea lor”, această cinstire să se atribuie „pe dreptate”, indiferent de poziția socială. „Dacă vor fi dintre aceștia săraci unul mai bun decât cei de neam mare, să nu dați acestora locul cel mai de cinste, în părtinire pentru cel nevrednic, ci dați-l celui vrednic, chiar dacă este sărac”. [2]

Legiuirile din Țara Românească și din Moldova-Pravila de la Govora-1640, Pravila lui Vasile Lupu-1646, Îndreptarea legii-1652-cereau aplicarea unor pedepse aspre celor care nu se străduiau să dea o bună educație tinerilor. Pravilele și cronicile, diversele cărți populare de lectură s-au folosit și ca manuale didactice pentru recomandări de bună purtare, de educație familială. Acestea au fost veritabile cărți de învățatură în spiritul moral-religios al vremii, de „îndreptare în viață” și au constituit o adevărată pedagogie socială a statului și a bisericii. De cele mai multe ori, în pravile se condamnau desfrâul, avariția, trândăvia, mânia, inciuna; se recomandau virtuți ca: răbdarea, munca, respectul adevărului ș.a. Un veritabil manual de educație morală, destinat cititorilor „mici și mari” a fost și cartea „Învățături preste toate zilele”, tipărită în 1642 de către Melchisedec, egumen al Mănăstirii din Câmpulung Muscel.[3]

În „România pitorească”, scriitorul Alexandru Vlahuță remarca cu referire la aceste meleaguri: „Nicăieri n-am găsit atâta iubire de țară, atâta respect pentru trecutul neamului nostru ca-n orașul acela liniștit, unde toate parcă te îndeamnă la gânduri frumoase și la fapte bune”. Acest teritoriu dăruit de Dumnezeu a avut parte de învățătură pentru locuitorii lui încă din cele mai vechi timpuri, în zorii Feudalismului dezvoltat. Din informațiile pe care le-am cules, putem împărți acest capitol în două mari perioade, perioada de până la Revoluția de la 1848, doar din 1838 avem un învățământ rural organizat, și o alta în care importanța acestui domeniu crește progresiv pe măsură ce își fac efectul legile instrucțiunii date de Alexandru Ioan Cuza și Spiru Haret. Nu putem să nu remarcăm contribuția dascălilor la marile evenimente ale istoriei naționale, în special la Revoluția de la 1848, Unirea de la 1859, Independența și Războiul de Întregire Națională.

II. 1. Începuturile

Începuturile învățământului pe meleagurile Gorjului se pierd în negura timpului. Primul loc de învățătură pare să fi fost mănăstirea Tismana, și asta, încă de la sfârșitul secolului al XIV-lea. Călugărul Nicodim avea să formeze aici o mână de ucenici cărturari care să-i ducă mai departe nobila misiune. Alexandru Ștefulescu, primul exeget al acestei probleme, avea să remarce că este evident că „a trebuit să aibă loc un proces de învățământ, a trebuit să continue pregătirea celor care urmau să devină preoți și dregători...Aceștia învățau cititul și scrisul, ca și limba slavă bisericească, în școlile din reședințele voievozilor, școli aflate după toate probabilitățile, în biserici și mănăstiri. Putem admite asemenea centre de pregătire la Curtea de Argeș și la Câmpulung după cum, în Oltenia, ele ar fi fost la Severin, Târgu-Jiu, la Râmnicu-Vâlcea.”[4]

Printre cei care au desfășurat activitate didactică la Mănăstirea Tismana pot fi amintiți egumenii Agafton și Gherasim, cei pe care îi întâlnim pe la jumătatea secolului al XV-lea. Memoria documentelor spune că de la școala mănăstirii Tismana se recrutau viitorii prelați și diacii pentru cancelariile domnești, biserică și alte instituții. Tot la Tismana apărea la sfârșitul secolului al XVI-lea cronica logofătului Teodosie Rudeanu.[5] Acesta a fost un fiu al Gorjului, opera sa despre domnia lui Mihai Viteazul fiind scrisă în limba română, una din primele încercări în materie.[6]

După exemplul lui Nicodim de la sfârșitul secolului al XIV-lea când a ridicat Mănăstirea Tismana, apare Mănăstirea Vișina de la intrarea în Defileul Jiului, ctitorie a domnitorului Mircea cel Bătrân, la 1519 avem Strâmba, la 1636 Crasna, la 1653 Polovragii, cu toate centre de cultură dar și școli, biserici, spitale etc. [7] În secolul următor vor apare o serie de instituții bisericești care vor fi veritabile centre de cultură dar și școli pentru călugări, copişti, pisari, dieci, preoți, caligrafi ș.a.

Copiștii din zona noastră vor ajunge până în Banat. Activitatea acestora era îndreptată spre cărți cu caracter bisericesc și lucrări servind învățământului teologic. În Oravița și în satele din jur se înfiripează o întreagă școală de copişti, cei mai importanți reprezentanți ai ei fiind gorjenii. Astfel, cele mai interesante lucrări copiate sunt ale unor dascăli originari din Stolojani Gorjului. Cea mai veche lucrare cunoscută este scrisă în limba slavă în 1758 de către dascălul Ion Popovici, fiul popii Vasile din Stolojani. Acest lucru este confirmat și de un triod tipărit la 1731, aflat la Parohia Stolojani din Gorj. [8]

Tot din Stolojani de pe Jaleș a fost și Popovici Radu Stolojan, înrudit cu Ion. Acesta a copiat la Oravița în 1764 o carte de rugăciuni. Reținem faptul că autorul ține să menționeze că este nepotul egumenului de la Mănăstirea Tismana unde, cel mai probabil, a învățat îndeletnicirea de copist și apoi a emigrat în Banat.[9] A existat și un al treilea Popovici, Marco Romanescul dascălul, învățător din satul Brebu, fiul preotului Alexei din județul Gorju de Sus, cel care a copiat la 1773 „Legenda Duminicii”. Să reținem că cei trei copişti, Ion, Radu și Marcu din Stolojani, aveau o mare experiență în această îndeletnicire, moștenită prin tradiție din școala învățată în Gorj, la Tismana, sau poate chiar la Stolojani, unde era un schit de călugări pomenit la 1677.[10]

Foarte important în viața satului gorjean, în mănăstiri și biserici se scriau pomelnicele și zapisele, așa cum se atestă la mănăstirea Crasna unde la 18 aprilie 1718(1676) s-a scris de către Nicu din Târgu Gilortului (azi Petreștii de Sus) un zapis de cumpărare prin care popa Mihai din Aniniș cumpără două livezi cu 5 taleri de la Drăghici și fiul său Barbu, din Cărpiniș.[11]

În lucrarea apărută în 1995, istoricul Vasile Cărbăș aduce în actualitate un document din 4 noiembrie 1746 în care se vorbește de Dumitru Dascălul din Rădinești, al cărui fiu a devenit preot la Târgu-Jiu. Tot aici, pe la 1775 era cunoscut un dascăl român care iscălea Gheorghe Dascălul. Activitatea lui se mărginea de a învăța pe anumiți fii de negustori în schimbul unor sume de bani.[12] Despre același

dascăl aflăm că „la 17 Martie 1780, dascălul românesc al școalei din Târgu-Jiului anume Gheorghe Dascălul a început a fi retribuit cu 5 taleri pe lună în timpul domniei lui Al. Vodă Ipsilante(1774-1782)”[13]

Dar școala lui Gheorghe Dascălul era destinată celor bogați, majoritatea gorjenilor fiind recunoscuți pentru sărăcia lor. Pentru luminarea celor săraci rămânea doar inițiativa particulară. Așa a apărut la Târgu-Jiu „Școala elinească și românească” întemeiată de stolnicul Dumitrache la 1792, când era ispravnic al județului Gorj. Pe cheltuiala sa, stolnicul Dumitrache a reparat biserica Sfinții Voievozi Mihai și Gavril, pustiită și dărăpănată la vremea aceea. Aici a construit odăi pentru școala elinească și românească. Studiile se predau de un dascăl pentru limba greacă și unul pentru limba română. Pentru supraviețuirea acestei școli domnitorii fanarioți Mihai Șuțu și Alexandru C. Moruzi au decis ca negustorii și prăvăliașii bălciurilor din Târgu-Jiu și Cărbunești să plătească o dare pentru școală, venitul vinăricitului din mai multe sate din Gorj cât și zece liude de scutelnici.[14]

Tot pe această direcție se înscriu eforturile din zona Tismana și Lupoia citate de Grigore Pupăză în lucrarea sa postumă. Citând la rândul lui pe Alexandru Ștefulescu, autorul menționează eforturile egumenului Mănăstirii Tismana, Dionisie Lupu, prin scutire „de la dajdie” pentru preotul Sacta, fiul lui Popa Macarie de a învăța carte pe sătenii din Pocruia. Sătenii din Pocruia trebuiau „să zidească la poarta bisericii chilii pentru locuința dascălului și școală pentru învățarea copiilor”. În jurul anului 1800 exista la biserica Lupoia o școală ținută de dascălul Vasile, supranumit „înțeleptul”, ales de obștea satului care-i da cele necesare existenței pentru a servi la biserică și a învăța copiii locuitorilor carte slavonă.[15]

Școala de la Târgu-Jiu cu Gheorghe Dascălul a funcționat în baza reglementărilor stabilite de hrisovul din 1776 al lui Alexandru Ipsilanti. Învățământul din Muntenia avea trei trepte, prima cea a școlilor slavone și românești din reședințele de județ, cea de-a doua dată de școli medii: Craiova și Buzău și prima de academia din București. Cei care studiau urmau și programe economice și politice dar copiii de țărani și meșteșugari nu aveau dreptul să ajungă la școala superioară de la București.[16] Școala de la Târgu-Jiu a continuat să funcționeze până în timpul războiului ruso-turc din 1806-1812 când casele școlii din curtea Bisericii Catedrale au fost mistuite de un incendiu. În 1813, în vremea domnitorului Ion Caragea, școala avea drept venituri „vinăricitul câte un ban de vadră și părpărul de la Cărbunești ce are 13 vii, Duțești ce are 20 vii și din Ștefănești ce are 5 vii, din Ungureni, ce are 3 vii,

i din Totorăști ce are 5 vii, i din Mușetești ce are 10 vii, i din Drăgotești ce are 22 vii, i din Stăncești ce are 27 vii, i din Larga ce are 15 vii, i din Buzești ce are 31 vii, i din Stroești ce are 11 vii, i din Corobești ce are 14 vii, i din Sârbești ce are 10 vii” dar și 10 oameni de serviciu îndatorând pe paharnicul George, ispravnicul județului a repara casele școlii. [17]

La sfârșitul secolului al XVIII-lea învățământul gorjean, ca și cel național de altfel, în baza unor acumulări modeste dar în creștere, putea demara un proces de modernizare și chiar de dezvoltare. Astfel, în noul context istoric de după 1800, pentru învățământul național erau definite două scopuri mari, identificate de Nicolae Iorga: „... pregătirea omului complet, care să nu se încurce în viață, ci s-o înțeleagă și s-o domine și s-o sporească și, al doilea, pregătirea omului nobil, bun, energic, dar drept, luptător, dar milos”[18] Se poate spune că evenimentele naționale de la finele secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea au canalizat energiile naționale pe calea modernizării, deschisă deja, în vestul Europei, după 1789 de Revoluția franceză. Imperativele momentului deveneau pe lângă lupta cu sărăcia și igiena precară și cea cu neștiința de carte.

Perioada de afirmare a epocii moderne este puternic marcată la începuturile ei de Revoluția lui Tudor Vladimirescu, a cărei dimensiune educativă este foarte importantă. Marele eveniment desfășurat în 1821 exprimă multiple valențe educative și datorită implicării școlii, cu deosebire a celei condusă de Gheorghe Lazăr. Cărturarul ardelean, după mărturia lui Ion Eliade Rădulescu, pregătea poporul „a face cauză comună cu revoluția ce venea cu Vladimirescu de peste Olt”. De asemenea, Petrache Poenaru spunea că „Pe când Lazăr înfoca inimile tinerilor,...și elevii lui...care învățaseră...a cunoaște vocea Patriei, alergară la chemarea ei”.[19] Eliade precizează că l-a însoțit pe Lazăr la Cotroceni, că a dormit aici câteva nopți și că de la fortificarea taberei din Cotroceni i s-a tras persecuția ce a venit asupra lui în anii următori. Evocând marele rol al Școlii Naționale de la Sfântul Sava, Eliade își exprima pinia: „Fără Lazăr și acea școală, noi până azi n-am fi avut conștiința de ceea ce am fost, de ceea ce suntem și de ceea ce am putea deveni”.[20] Ca pedagog și cărturar iluminist, Gheorghe Lazăr își împlinise misia sa de a forma oameni noi, lucrători harnici, economi, credincioși patrioți și oameni întru științe luminați. Această școală a contribuit esențial la formarea generației pașoptiste.[21]

Revoluția de la 1821 condusă de Tudor Vladimirescu a dus la desființarea școlilor grecești, asta începând cu 1822. Din toată țara se cereau școli naționale.

Eforia școalelor, organism înființat încă din timpul domnitorului Caragea pentru a se ocupa de înființarea școlilor și asigurarea funcționării lor, decidea în 1823 ca în fiecare oraș să existe câte un dascăl pentru carte românească și un cântăreț bisericesc. Astfel, în bugetul pentru școli aprobat la 10 octombrie 1823, școala din Târgu-Jiu avea un dascăl gramatic și un dascăl de cântări. [22] În perioada 1821-1830 școlile gorjene și din întreaga țară au stat mai mult închise. Ocupațiile succesive, războiul ruso-turc (1828-1829) ca și epidemia de ciumă au influențat negativ procesul de învățământ. În această perioadă au funcționat în Târgu-Jiu două școli, una la biserica Sf. Apostoli și alta la Catedrală. [23] Numite și „școli de panachizi”, acestea pregăteau doar în domeniul religios. [24] Grigore Pupăză amintește o relatare a lui Nicolae al Lupului, care spunea că bunicul său, Popa Lupu Stolojanu, probabil din Câmpofeni, ținea în acel timp școală cu copii din sat, ai oamenilor lui și cu câțiva tineri de-ai bogătașilor din împrejurimi, în tinda bisericii, și existau patru grade de învățătură. [25]

În 1830-1831 găsim la școala de pe lângă biserica domnească pe „Nicolae ot Tg-Jiu” și tot el figurează pe statul de plată de pe ianuarie 1831. Dintr-un răspuns la o solicitare a Logofetei pricinilor bisericești dat de ocârmuitorii județului Gorj, aflăm că între 1829-1831 exista ca profesor doar Nicolae plătit cu 50 lei pe lună, că și-a primit cu regularitate leafa. [26]

Apariția Regulamentului Organic face ca din 1831 școala să devină o instituție finanțată de stat. Școlile din orașele reședință de județ devin publice sau naționale. Se păstrează și cele particulare, dar și acestea vor intra sub coordonarea statului. În 1833 apărea „Regulamentul școalelor”, cu o contribuție majoră a lui Petrache Poenaru. Principalele categorii de școli publice: școli începătoare cu 4 clase (3 clase, de fapt), școli umanitare de 4 clase. La Târgu-Jiu aveam doar o școală începătoare. [27]

Școala națională începătoare de la Târgu-Jiu s-a deschis la 17 aprilie 1832, profesor fiind Constantin Stanciovi-Brănișteanu. La venirea acestui institutor la Târgu-Jiu după ce studiasse la București și Golești, după cum ne spune Alexandru Ștefulescu, fața învățământului arăta dezastruos: „Copii de ambe sexe ședeau pe niște lăviți foarte primitive unul lângă altul, ținând în mână bucoarnele, ce constau din câteva foi legate în scoarțe de lemn lipite cu pele pe deasupra. Alături de fiecare mai era și câte o scândurică ca o lopățică mică, acoperită cu ceară pe care se însemnau slovele cu un cui sau briceag”. [28]

Școala a funcționat până în 1835 în casele pităresei Uța Măldărescu, clădire cu cinci încăperi: trei pentru dascăli și o sală mare și alta mică pentru învățătura copiilor. Chiria de 900 de lei anual era achitată de arhimandritul Parthenie, egumenul Mănăstirii Tismana, și Hrisante, egumenul Mănăstirii Horezu. Doar că în 1833 înregistrăm la 17 august jalba pităresei Uța Măldărăscu trimisă Ocârmuirii Județului Gorj prin care aceasta se plângea că nu primise banii în cei doi ani de funcționare a școlii în casele ei.[29] După 1835 școala a funcționat în casele lui Manolache Lascăr, cu 1000 de lei anual chirie.[30] Interesant că la început această școală a avut 50 de elevi și dascălul care trebuia să o preia, urmare a recomandării Școlii Naționale din București, era Gheorghe Pesiacov. Acesta însă va conduce mai târziu doar o școală particulară la Târgu-Jiu.[31]

Dacă învățământul public urban a fost stabilit prin Regulamentul școalelor din 1833, învățământul din lumea satelor a rămas doar sub inițiativă particulară. În mediul rural sătenii din Gorj au întreținut multe școli pe cheltuială proprie. Aflăm asta dintr-un raport al Ocârmuirii județului Gorj către Departamentul Trebilor din Lăuntru unde se spunea că în 1835 există 26 de școli sătești și una orășenească, toate particulare, totalizând 327 școlari. Existau asemenea școli la Stănești, Vădeni, Cornești și Călnicul de Jos, Tismana și Brădiceni, Urdari, Poiana, ceplea, Plopșorul, Izvoarele, Broșteni, Moii și Vlădueni, Maghereștii din vale, Copăcioasa, Lunca și Roșia de Jos etc. [32] Ca să ne facem o idee de răspândirea școlilor la nivelul județului, reținem că în plasa Novaci erau 8 școli, cu 98 școlari în următoarele sate: Baia, Novaci, Străini, Pociovaliștea, Ciocadia, Aninișul, Drăgoiești, Bârlești și Gruicul. În plasa Jiu erau 4 școli, cu 70 de elevi și anume Stănești, Vădeni, Cornești și Călnicul de Jos. În plasa Tismana erau 8 școli ce totalizau 88 de elevi, la Urdari, Poiana, Ceplea, Plopșorul, Izvoarele, Boroșteni, Moii și Vlădueni. Și în plasa Amaradia existau 4 școli în satele: Maghereștii din Vale, Copăcioasa, Lunca și Roșia de Jos. În plasa Vulcan reținem 2 școli particulare la Tismana și Brădiceni. Așa cum subliniam, mai exista o școală particulară la Târgu-Jiu și una la Vădeni. În anul următor se înființează școlile din satele Racoți și Costeni. [33] Tot din 1833 reținem o scrisoare a Eforiei Școalelor Naționale adresată logofătului Vasile Mongescu și medelnicerului Grigore Bălțeanu prin care aceștia erau numiți în Comitetul Școlar de Inspecție al Județului Gorj, condus de ocârmuitorul județului.[34]

Abia în 1838, bizuindu-se pe legea de organizare a seminariilor din 1834-care prevedea pentru cântăreții bisericilor obligația de a-i învăța pe copiii satelor „carte și

cântări”-, Departamentul Trebilor din Lăuntru prin intermediul Eforiei pune bazele învățământului rural. Lipsa de învățători a făcut ca la începutul anului 1838 ocârmuitorii județelor și profesorii școlilor naționale să primească instrucțiuni privind recrutarea viitorilor dascăli-fii de preoți, țârcovnici, grămătici și fii de țărani clăcași-pentru școlile rurale. Acești candidați la învățători trebuiau să fie instruiți pentru perioade scurte (circa 2 luni) pe lângă școlile naționale din orașele reședință de județ.[35]Astfel, potrivit ordinului Eforiei Școalelor Naționale, candidații de învățător urmau cursurile școlii normale în perioada 26 aprilie și până la sfârșitul lui iunie și de la 15 august până la sfârșitul lui septembrie. În conformitate cu același ordin, în perioada 1 iulie-14 august, învățătorii mergeau în sate și făceau cursuri cu elevii. Elevii urmau să fie împărțiți în două pentru a veni alternativ la școală pentru a le permite părinților să îi folosească la munca câmpului. Anul școlar propriu-zis urma să se desfășoare de la 1 octombrie și până la 26 aprilie anul următor.[36]

Între 1838 și 1845, Școala Normală a reușit să pregătească învățători pentru 177 școli rurale. Un învățător de sat, în 1838, „ca să dobândească acest titlu, trebuia să știe a ceti slobod, a scrie frumos și deslușit, a fi deprins cu lucrările aritmetice, câte se cer pentru trebuințele de toate zilele de căsnicie, să aibă cunoștințe pentru căutarea vitelor la boale și oricare asemenea învățători folositoare locuitorilor țărani”. Pentru munca lui primea 2 lei pe an de la fiecare sătean, unul la 23 aprilie și altul la 26 octombrie, 2 kg de bucate sau 800 ocale de porumb din magazia de rezervă a statului.[37]

Eforia școalelor a publicat în gazeta „Învățătorul satului” condițiile pe care trebuiau să le îndeplinească candidații la postul de învățător. „Alegerea candidaților este la dispoziția profesorului Școlii normale din județ. El cere de la sat, prin cârmuire, pe vreun tânăr care să fie cântăreț sau paracliser la biserică sau, de nu va fi nici una dintre acestea, să știe măcar să citească și să scrie slobod.(...) Tânărul ce se trimite de la sat pentru a se desprinde, în timpul verii, în școala normală, la învățăturile ce se cer pentru numirea de învățător al satului, se și însărcinează îndată cu învățarea copiilor din sat în timpul iernii, destul numai să știe a citi și a scrie slobod, rămânând ca celelalte învățături să le dobândească în curgerea de trei sau patru ani, urmând la școala normală câte patru luni în fiecare vară”. [38] La 29 iulie 1838, Constantin Stanciovi Brănișteanu raporta către Eforie că: „mulți dintre țârcovnici n-au primit să se ocupe de slujba de învățători și de aceea, au primit fiii de săteni care urmează să fie scoși din bir și de la datoriile proprietății și mângâiați de un

privilegiu oarecare”.^[39]Nu întotdeauna fericite, rezultatele școlare ale candidaților au fost și foarte bune. Astfel, profesorul Constantin Stanciovici a căutat să prezinte rezultatele obținute de elevi prin invitarea la examenul de sfârșit de an a magistratului orașului, împreună cu cei mai bogați oameni din oraș. Și să reținem, școala nu avea atunci cele mai bune condiții de vreme ce profesorul Școlii Normale face în această perioadă repetate intervenții pentru mai mult spațiu.^[40]

Comunitatea l-a apreciat foarte mult pe profesorul Școlii Normale, Costache Stanciovici. Sunt cel puțin două documente de arhivă care confirmă acest lucru. Mai întâi, la 8 octombrie 1841, reținem raportul Magistratului Orașului Târgu-Jiu trimis Eforiei Școalelor Naționale în care se face vorbire despre jalba locuitorilor orașului Târgu-Jiu în care se solicită renunțarea la mutarea acestui dascăl la Slatina. Raportul era semnat de Gheorghe Magheru ca președinte al Magistratului și în el se arăta că „profesorul Costache Stanciovici, a slujit cu foarte bune rezultate școala gorjeană timp de 10 ani. A avut o comportare demnă și a participat cu dinamism la activitatea socială a orașului”.^[41]Reținem că Arhivele Naționale Gorj dețin o copie a acestei jalbe a boierilor și neguțătorilor din orașul Târgu-Jiu.^[42]

Tot în această perioadă ne reține atenția o circulară a Eforiei Școalelor Naționale referitoare la dreptul la învățătură a elevilor țigani. Probabil că acești elevi nu erau primiți cu ceilalți de vreme ce instituția națională se vedea obligată să atenționeze profesorul Școlii Normale din Târgu-Jiu asupra dreptului copiilor de țigani de a urma cursurile școlii publice, cu condiția ca părinții acestora să plătească cei doi lei datorati pentru plata lefii învățătorului. Poziția instituției era absolut corectă de vreme ce regulamentul organic nu avea nici o prevedere care să limiteze accesul la învățătură a nici unui locuitor al țării.^[43]

Până la Revoluția din 1848 au mai fost câteva momente importante în istoria învățământului de pe aceste meleaguri, mai întâi a fost vizita la 10 iulie 1832 la Școala din Târgu-Jiu a generalului Pavel Kiseleff, foarte mulțumit de învățătura celor 50 de elevi din vremea aceea. ^[44]Apoi ar fi primul spectacol cu tragedia „Regulus” în localul școlii. Piesa a fost un succes și la reprezentație au participat toate oficialitățile locale precum și un numeros public.^[45]Un moment important în această perioadă este cu siguranță încercarea eșuată a serdarului Gheorghe Magheru în 1838 de a întemeia o școală cu internat la Cojani(plasa Gilort) pentru copiii a șase sate de pe moșia lui. Viitorul general vroia să facă un complex școlar pentru circa 3000 de elevi din șase sate, în cinci dintre acestea având el proprietăți. Eforiei i s-a părut însă o

întreprindere care nu se putea ține și i-a recomandat să facă școală doar la Cojani.[46]. Tot de numele lui Gheorghe Magheru se leagă mai multe descoperiri în arhivele gorjene făcute de profesorul Dan Neguleasa, toate legate de școli. Astfel, Gheorghe Magheru a sprijinit constant școlile. În august 1839, Gheorghe Magheru a fost pe lista celor 22 de târgujieni care au donat suma de 5 681 lei pentru construirea localului școlii publice din oraș. Serdarul Gheorghe Magheru a donat 200 taleri.[47] În 1843, din raportul revizorului școlar al plasei Gilortu aflăm că serdarul Gheorghe Magheru s-a îngrijit și a adus la școala de pe moșia sa Cojani un învățător transilvănean în locul celui decedat.[48]

Tot înainte de Revoluția de la 1848 trebuie să remarcăm întemeierea primei biblioteci școlare din județul Gorj sub bagheta profesorului Al. Popescu-Craiovescu, venit la târgu-Jiu la finele anului 1841. Aceasta va apare în cadrul Școlii Normale și avea motto-ul: „Utinam fieret lux”(Să se facă lumină).[49] Același Al. N. Craiovescu, profesorul Școlii Normale din Târgu-Jiu, raporta Eforiei Școlilor la 20 octombrie 1845 că un Simion Brâncoveanu, de nație sârb, Petru și Iosif Popescu din Banatul Timișoarei, împreună cu Maria Kelter și cu o guvernantă a paharnicului Ion Sâmboteanu au deschis la Târgu-Jiu, la 11 octombrie 1845, un pension pentru fete în limbile română, franceză, germană și maghiară. De acest pension se ocupau serdarul Gheorghe Magheru și paharnicii Ion Sâmboteanu și C. Roșianu.[50] Programul pensionului de fete înființat la 11 octombrie 1845 la Târgu-Jiu era următoarea: Limba română, gramatica, catehismul, istoria sfântă, istoria și geografia, scrierea frumoasă și cunoștințe sinoptice de istorie naturală-Iosif Popescu; Limba franceză, gramatică, sintaxă și scriere frumoasă-Petre Popescu; „lucruri de mână de tot felul și îngrijirea domnișoarelor”-Maria Keller.[51]

În iunie 1844 documentele pomenesc că la Târgu-Jiu funcționau și două școli particulare pentru băieți: una în limba greacă vorbitoare, cu 20 de elevi și alta în limba germană, cu 19 elevi. Punând cap la cap elevii din sistemul public și cel particular, aflăm că existau 6010 elevi, dintre care 5831 la școlile de la sate, 39 în cele două școli particulare târgujene și 120 în școala publică a orașului.[52]

Apariția școlilor satești s-a constituit într-o realizare majoră pentru învățământul românesc. Dascălii satelor se confruntau cu probleme insurmontabile: lipsa de localuri pentru școală, de mobilier și material didactic; administrația nu favoriza învățământul, de cele mai multe ori era chiar o piedică în această direcție. În jurul anului 1840, Petrache Poienaru ceruse pentru Gorj 400 de școli, la 1848 aveam abia 178. Din

nefericire, dintr-un total de 22 264 de tineri de vârstă școlară, doar 3603 urmau școala. Într-o situație intitulată „starea morală” a școlilor comunale din județul Gorj la 27 iulie 1848 întâlnim și repartitia școlilor pe plăși și sate. Plasa Vulcan care avea 49 de sate, dispunea de 30 de școli în care învățau 576 de elevi. Plasa Tismana avea 31 de școli la 51 de sate și un număr de 587 de elevi. În Plasa Novaci erau 23 de școli la 41 de sate și cu 558 de elevi. Plasa Jiul avea 44 de sate și 31 de școli cu 603 elevi. Plasa Gilortul cu 46 de sate, 33 de școli și 697 elevi. În Plasa Amaradia erau 47 de sate, doar 30 de școli cu 582 de elevi.[53]

Tot în ultimii ani înainte de Revoluția pașoptistă înregistrăm preocupări mai mari ale autorităților față de școli. Într-o circulară a Departamentului Trebilor din Lăuntru către toate subocârmuirile de județe se stabileau principalele măsuri care trebuiau să se ia în școlile publice pentru remedierea unor neajunsuri majore. Se stabilea necesitatea efectuării unui control la fiecare școală din plasă și cu neajunsurile constatate să se facă un raport general pentru a se putea lua măsurile de remediere. Jurații satelor să fie obligați a asigura lemnele de foc necesare încălzirii școlii pe toată perioada rece a anului. Din rândul sătenilor nevoiași scutiți de dări către cutia satului, să orânduiască săptămânal câte un îngrijitor la școală. De asemenea, de la 1 ianuarie 1847 toți cântăreții bisericești ce nu erau și învățători la școala satului urma să fie înlocuiți. Măsura era necesară pentru ca învățătorii să beneficieze și de renumerația cuvenită pentru slujba de cântăreț. Trebuiau să fie amendați cu câte cinci lei părinții care nu-și trimiteau copii la școală sau îi rețineau din diferite motive, altele decât cele medicale.[54]

Profesorul clasei I al Școlii Normale de la Târgu-Jiu, Gheorghe Călinescu, va întocmi chiar un raport prin care propune o serie de măsuri menite să ducă la îmbunătățirea situației școlilor satești din județ. Reținem din măsurile propuse: să se pretindă aleșilor și logofeților satelor să stăruie pe lângă părinții copiilor cu vârste între opt și șaisprezece ani ca să-și trimită copii la școală zilnic, exceptând duminicile și sărbătorile mari; vătășii satelor să fie obligați a raporta săptămânal subocârmuirilor frecvența elevilor. Să se îngrijească de asigurarea bazei materiale a școlilor; pentru a se putea asigura prezența boierilor, arendașilor, a oficialităților cât și a sătenilor, examenele de sfârșit de an să se țină în duminica Floriilor. Cărțile pentru premii cât și masa festivă a elevilor să fie asigurate cu contribuții voluntare.[55]

Tot în martie 1848 asistăm la o schimbare a subvizișorilor școlari pentru plasele județului Gorj. Era propus Constantin Scorțanu pentru plasele Ocolu și

Amaradia, Andrei Zăicoiu pentru plaiurile Vulcanu și Novaci și Nicolae C. Vladimir pentru plasele Gilort și Jiu.[56]De fapt, în cazul primilor doi era vorba de o extindere a atribuțiilor la două plăși sau plaiuri. Cei trei vor fi reconfirmați și de administrația revoluționară în august 1848.[57]

II. 2. Istoria învățământului de la 1848 la 1918

Slujitorii școlii au avut de întâmpinat mari probleme în primii ani de activitate ca urmare a faptului că mulți proprietari de pământ nu înțelegeau necesitatea școlii pentru proprietari. Faptul că majoritatea candidaților la învățător din prima jumătate a secolului al XIX-lea proveneau din rândul familiilor de țărani birnici, cuprinse de sărăcie și analfabete, ne arată că țăranii înțeleseseră rolul școlii, singurul mijloc de ieșire din întuneric și ignoranță dar și de urcare pe scara socială. Poate și datorită acestei opoziții întâmpinate de către slujitorii școlii din partea subocârmuitorilor, proprietarilor sau arendașilor a făcut ca la izbucnirea Revoluției de la 1848 aceștia să adere cu mare entuziasm.

Debutul Revoluției a venit ca o binecuvântare și dintr-un alt punct de vedere. În anul 1847, în cele două Principate a apărut o nouă lege pentru instrucțiunea publică prin care limba română este eliminată ca limbă de predare în școli.[58] Tocmai de aceea în Proclamația de la Izlaz a revoluționarilor din Muntenia din 1848, la articolul 16, se prevedea că “instrucțiunea este egală și întreagă pentru tot românul de amândouă sexele”. Bineînțeles, se protesta împotriva scoaterii limbii române din școli. Revoluționarii mai cereau în Proclamație organizarea unui liceu în fiecare județ, câte o școală normală în fiecare plasă și școli elementare în toate satele. [59]

Activitatea revoluționară a profesorilor și învățătorilor în județul Gorj a început cu organizarea de adunări, alcătuirea de proclamații și manifeste incendiare, explicarea și comentarea conținutului Constituției în mijlocul maselor, crearea de cluburi revoluționare, organizarea poporului și învățarea acestuia să lupte cu arma, organizarea propagandei revoluționare în mase etc. În rândurile acestui aparat de propagandă făcut de revoluționari la nivel de țară au activat și profesorii gorjeni Ion Gherasim-Gorjanu, Constantin Stanciovi-Brănișteanu, Ion Ruptureanu, Matache Gheorghescu și Mihai Marghiloman. După înăbușirea revoluției, autoritățile timpului au constituit o comisie criminalistică de cercetare a activității dusă de către profesori

în timpul revoluției, în baza căreia au fost arestați și cercetați profesorii: Gh. Călinescu, M. Gheorghescu și Ion Gherasim-Gorjanu.

Profesorul Gheorghe Călinescu din Târgu-Jiu după ce încă de la data de 30 iunie a cerut administratorului de județ, să-i înlesnească „aducerea învățătorilor comunali...fără zăbavă”, după ce a rugat și ministerul să-i trimită „câteva exemplare din proclamațiile tipărite”, văzând că lucrurile întârzie, a preluat acțiunea pe cont propriu. Acesta a întocmit și trimis o circulară specială cu instrucțiuni și lămuriri, fiecărui învățător gorjean. Iată ce se spunea în această circulară: „După poruncile cinstितului Departament al Instrucțiunii Publice și ale Cărmuirii județului către subcârmuitori te însărcinezi dumneata să citești și să deslușești sătenilor unde te afli cu slujba, și altor din alte sate acele 21 de articole din Proclamația mântuitoare a cinstितului și evanghelicescului guvern, care cârmuiește toată țara astăzi..., spre fericirea ei pentru toți de obște... Și totodată ești însărcinat a sfătui...pe locuitori ca să împlinescă...toate datoriile ce au către stăpânii lor, către proprietari și arendași, până când cinstitul guvern va da legiurile obșteștii adunări legiuitoare, care vor fi pentru fericirea tuturor de obște” și aceasta „nu va întârzia”. Spre încredințare că s-au îndeplinit poruncile, învățătorul trebuia să ia „adeverire de la fiecare sat subscrise și pecetluite, că au înțeles și au primit acele 21 de articole din Proclamația mântuitoare”. I se cerea apoi învățătorului să raporteze ori ce greutăți va întâmpina spre a lua măsurile cuvenite la vreme. La final, profesorul Călinescu accentua: „Domnule învățător! Chemarea d-tale într-această slujbă apostolească este mare, ca și numele de învățător de care ne-am învrednicit. Să ne silim dar cu toții a da ajutorul ce vom putea cu toată credința și dreptatea, ca să putem fi vrednici, după fapte, de numele ce purtăm și să putem dobândi cu dreptate cinstea și mila stăpânirii”[60]

Profesorul clasei I din Târgu-Jiu, Gh. Călinescu, așa cum avea să semneze adresa către învățătorii satelor, a oferit ca anexă, în copie după original, tălmăcirea fiecărui articol din Proclamație. Este evident efortul profesorului gorjean de a tălmăci Proclamația pe înțelesul învățătorilor și sătenilor, lucru indispensabil pentru momentul în care ne aflăm. Profesorul Călinescu a dat și subvizorilor-care erau tot învățători-câte un text cu tălmăcirea celor 21 de articole și le-a cerut să adune (cu ajutorul dorobanților) pe țărani în anumite locuri spre a le împărtăși Proclamația prin viu grai. Foarte important, chiar Gh. Călinescu s-a deplasat în mai multe sate propagând ideile revoluției și dând țăranilor sfaturi și deslușiri. De fapt, la fel a procedat și profesorul I. Gherasim Gorjanu de la Prahova. Acesta, după ce a adunat pe învățători la Ploiești și

i-a lămurit asupra programului revoluționar, s-a dus „prin câteva sate” și a propagat-afirmă el-„tot ce am știut mai bine în favoarea poporului nostru”.[61] Costache Stanciovici era la Slatina la momentul revoluției a participat la Adunarea de la Islaz. Însă este mai puțin cunoscută o bună parte din activitatea revoluționară a lui Costache Stanciovici, cel care fusese profesor mai întâi la Tg-Jiu iar apoi în 1841 fusese mutat la școala elementară din Slatina. Acesta a lăsat un interesant memoriu despre activitatea sa revoluționară la 1848, publicat mai târziu de Alexandru Ștefulescu în „Încercare asupra istoriei Târgu-Jiului”(1899). El relatează în acest document că fruntașii pașoptiști, după demisia domnitorului Gheorghe Bibescu, plecând de la Craiova spre București, au poposit la Slatina și, la podul de peste Olt, au fost primiți cu onoruri de preoții și cetățenii orașului. Apoi, după ce refuzară banchetul oferit de prefect, au venit la el „unde-afirmă C. Stanciovici-toată adunarea făcu jurământul pe constituție și a doua zi plecară spre București”.

Un episod mai puțin cunoscut din activitatea profesorului Costache Stanciovici-Brănișteanu se referă la faptul că, atunci când au venit Soliman Pașa și Fuad în Capitală „să parlamenteze cu Locotenența”, Gh. Magheru, care era atunci la Târgu-Jiu, „a găsit cu cale” să-l trimită pe profesor la București, „însoțit de Pleșoianu, Iancu Broșteanu, Ioniță Gârbea și de toți învățătorii sătești” spre a felicita „Locotenența și pe turcii veniți”. Profesorul C. Stanciovici a plecat cu 120 de învățători gorjeni la Râmnicu Vâlcea, le-a „aranjat odihna și hrana” și le-a dat instrucțiuni cum să ajungă la București.[62]

După cum am văzut, majoritatea cadrelor didactice au luat parte activă la revoluție. Această constatare a făcut-o și Comisia de anchetă, după înăbușirea insurecției, când a declarat că “mai toți profesorii au fost mașina revoluției”. Iar despre învățători, un cârmuitor de județ afirmă că aceștia au fost “cei dintâi invitatori ai locuitorilor de prin sate” la revoluție.

După înăbușirea revoluției-la 13 septembrie 1848-a urmat o aprigă prigoană contrarevoluționară împotriva luptătorilor pașoptiști. Slujitorii școlii erau considerați principalii vinovați de răspândirea ideilor revoluționare în popor. Arestările au început-din ordinal generalilor ruși-în a doua jumătate a lunii septembrie 1848 și au continuat până în martie 1849. După ce au fost arestați prin județele respective, profesorii, învățătorii și ceilalți revoluționari, au fost aduși la închisoarea de la mănăstirea Văcărești. Mulți dintre ei au fost închiși mai întâi la cârmuirile locale, în condiții neomenești, schingiuiți, apoi aduși pe jos săptămâni întregi până la București

și torturați și la Văcărești, din care cauză unii s-au îmbolnăvit sau au murit. La 18 noiembrie 1848, printr-un decret al caimacamului C. Cantacuzino, lua naștere “Comisia alcătuită pentru cercetarea celor amestecați în fapte revoluționare”. Comisia era formată din trei dregători reacționari ai vechiului regim: M. Cornescu, Scarlat Ghica și colonelul Garbațchi. La lucrările acesteia asistau și un ofițer superior rus și unul turc. Pentru profesorul Gheorghe Călinescu, învinuirea Comisiei a fost că acesta “a îndeplinit în toată întinderea poruncile guvernului revoluționar și instrucțiunile de communism ale lui Eliad”. Gh. Călinescu a mai fost învinuit și de faptul că a insuflat locuitorilor țărani mare vrăjmășie asupra proprietarilor. Pe I. G. Gorjanu la Prahova și M. Gheorghescu la Gorj, Comisia de anchetă i-a declarat “părtași la faptele revoluționare”, acuzându-i că au făcut propagandă “în favoarea constituției” și că “au deslușit” această constituție la învățători, candidați și săteni, invitându-I “în acel duh revoluționar”[63]. Pentru toți, Comisia a decis să rămână în închisoare până când generalul rus Duhamel “va hotărî”. Majoritatea profesorilor și învățătorilor întemnițați au fost eliberați din închisoarea Văcărești în iulie 1849.[64]

După Revoluția de la 1848 școlile erau închise. Eforia Școalelor, reînființată în septembrie 1848, cerea Căimăcămiei să închidă școlile motivând această cerință prin aceea că “e de neapărată, trebuință cu școlile de prin sate să se închidă cu totul iar subrevizorii și învățătorii să se ocupe cu rânduiala veche”[65]. În 1850 domnitorul Barbu Știrbei a hotărât redeschiderea lor în orașe, iar în 1855, la sate. Au fost însă școli care au continuat să fie închise și după această dată. Profesorul D. C. Frumușanu în 1864, ca revizor școlar în Gorj, a redeschis toate școlile sătești, înființând multe altele.[66]

În anul 1858 găsim în funcțiune un număr de 113 școli, situația pe plăși fiind următoarea: Plasa Ocolu-19 școli; Plasa Novaci-20 școli; Plasa Vulcan-15 școli; Plasa Jiul-23 școli; Plasa Gilort-17 școli; Plasa Amaradia-19 școli.[67] În anul 1862-1863 existau 24 de școli în Plaiul Vulcan, 18 școli în Plasa Gilort, 14 școli în Plasa Ocolu, 15 școli în Plasa Jiu, 14 școli în Plasa Amaradia, 16 școli în Plaiul Novaci.[68] După cum vedem, în anumite zone numărul școlilor se redusese în doar cinci ani, explicația părând să stea în cerințele autorităților centrale de reducere a numărului de școli de la 201 la 161.[69] În 1863 aveam 105 învățători plătiți cu 50 de lei lunar fiecare.

Reținem că în 1855 s-a deschis școala de fete din Târgu-Jiu.[70] Aflăm asta dintr-o scrisoare datată 16 ianuarie 1855 și în care Constantin Săvoiu încunoaștează Magistratul din Târgu-Jiu că dăruiește o parte din săliștea cumpărată de la Smaranda

Călineasca și se obligă a zidi și clădirea pentru înființarea unei școli de fete. Tot în Arhivele Naționale Gorj, în fondul Primăriei orașului Târgu-Jiu, mai găsim raportul din 25 februarie 1855 a Magistratului din Târgu-Jiu către Eforia Școalelor să-l prezinte Domniei, pentru aprobarea înființării în Târgu-Jiu a unei școli de fete și adresa Eforiei Școalelor din 19 august 1855 prin care Eforia Școlilor comunică Magistratului din orașul Târgu-Jiu că Principele Domnitor a aprobat înființarea unui institut public pentru educația fetelor.[71] La 5 septembrie 1860 școala a trecut sub tutela „Așezămintelor Brâncovenești”, fapt ce a însemnat fonduri mai mari și un internat de fete ce purta numele fondatorului.[72] Peste ani aflăm că profesorul Simion Brâncoveanu și mai mulți locuitori din Târgu-Jiu aduc la cunoștință Ministerului Instrucțiunii Publice despre abuzurile și dezordinele de la internatul și externatul „Săvoiu” aflate sub educația Mariei Burzinsca(cehoslovacă). În 1878, Institutul de fete Săvoiu se găsea lipsit de mijloace materiale. Se cerea ca „școala Săvoiu” să se transforme într-o școală centrală cu programa ca la stat.[73]

Cele mai semnificative momente înregistrate în istoria învățământului în perioada 1848-1900 sunt legate de constituirea unui organism central, care să coordoneze acest sector, respectiv Ministerul Cultelor și Instrucțiuni, înființat la 4 iunie 1862[74], dar și promulgarea de către Alexandru Ioan Cuza, la 25 noiembrie 1864[75], a Legii Instrucțiunii Publice, prima lege organică școlară românească, ce prevedea un singur sistem de învățământ, la scara întregii țări. Legea Instrucțiunii Publice din România, promulgată în 1864, consacra, în conformitate cu programele revoluționare pașoptiste, principiile separării învățământului de biserică și constituirea unui învățământ primar public de patru ani, general, gratuit și obligatoriu pentru elevii și elevele între 7 și 12 ani, locuitori ai tuturor satelor și orașelor României și care aveau cetățenie română.[76] Trebuie subliniat faptul că prevederile legii din 1864 privind caracterul obligatoriu și gratuit al învățământului public primar erau printre cele mai progresiste din Europa. Bunăoară, obligativitatea și gratuitatea prin lege a învățământului primar s-a realizat, în Italia, abia în 1877(doar proclamată în 1859), în Franța în 1882, în Anglia în 1870, în Elveția în 1874, în Bulgaria în 1879, în Serbia în 1882 iar în Ungaria în 1868.[77]

Pentru că invocăm contextul legislativ, să spunem că, prin lege, învățământul primar căpăta un caracter unitar-școli primare de patru ani, atât la sate cât și la orașe. Schimbările ulterioare, legate de structura organizatorică a școlilor primare, cum ar fi legea de organizare și funcționare a învățământului primar și normal primar din 1896,

sub ministrul Petru Poni, propuneau școli primare rurale de cinci ani, încadrate cu învățători, și școlile primare urbane de patru ani, asigurate cu institutori, au rămas valabile până în 1924. Aceeași lege din 1864 instituia, ca forme de învățământ secundar, gimnaziile și liceele clasice de băieți de patru ani și respectiv de șapte ani, școlile secundare de fete, seminariile teologice dar și școli cu caracter profesional. De fapt, învățământul secundar și cel profesional au cunoscut, în plan legislativ, unele modificări, după 1864, încununate de reformele lui Spiru Haret.

De fapt, apariția Legii Instrucțiunii Publice (1864) marchează un moment fundamental din punctul de vedere al proiectării unei mari reforme școlare, lege pregătită în contextul ideilor propagate în timpul revoluției de la 1848, care au propus reorganizarea școalelor pe baze noi, sociale. Ideile generoase despre educație și învățatură, despre rolul lor social angajat în cadrul formării și dezvoltării unei autentice culturi naționale, a răspândirii ei în toate regiunile țării.

Acum se stabilesc anumite norme structurale și organizatorice, dar mai ales pentru că se promova învățământul în limba română, școala devenea instituție de stat sub îndrumarea Eforiei Școalelor Naționale. Se asigura, cel puțin din punct de vedere legislative, finanțarea și controlul școlilor, existând o politică constantă, remarcată la nivelul județului Gorj, ca în funcție de anumite criterii, dar și de posibilități să crească numărul de școli, mai ales în rețeaua rurală (1838 e considerat primul an de învățământ public la sate). După multă vreme fetele, cel puțin la sate, nu au fost incluse în programul de pregătire școlară, legea avea în vedere și acest lucru, iar în ceea ce privește programa școlară, pe lângă cunoștințele de scris, citit, educație religioasă se luau în considerare și studiarea geografiei și istoriei naționale. Așa cum remarcam mai sus, legea din 1893 a reprezentat prima lege din a doua jumătate a secolului XIX destinată exclusiv primei trepte de educație și cea dintâi inițiativă care reușea să modifice, într-o măsură însemnată, prevederile legii din 1864 referitoare la instrucția elementară. Cu toate aspectele pozitive menționate, legea aplicată din anul școlar 1894-1895, a avut o existență efemeră, în 1896, Petru Poni intervenind, printr-un proiect legislativ propriu, în sensul eliminării prevederilor discriminatorii. În aprilie 1896 ministrul Petru Poni depune un proiect de lege care să modifice actul normativ din 1 septembrie 1893, raportul întocmit de către Spiru Haret făcând referiri la organizarea circumscripțiilor școlare, cooptarea dascălilor în operațiunile de recenzare a copiilor de vârstă școlară, uniformizarea învățământului primar, condițiile de avansare a personalului didactic, îmbunătățirea situației învățătorilor și institutorilor și

salarizarea de către stat a acestora, cu prevederi clare privind destituirile care aveau în vedere stabilitatea pe posturi a dascălilor.[78] S-a acordat atenția cuvenită și pregătirii învățătorilor și institutorilor prevăzându-se înființarea mai multor școli normale, iar corpul profesoral primar putea ca prin examen să ajungă institutori, revizori și inspectori. S-a avut, de asemenea, în vedere asigurarea unei situații materiale mai bune pentru învățători, astfel încât aceștia să nu caute și alte surse de venit, astfel că în bugetul general au fost incluse și salariile corpului profesoral, cât și fonduri pentru procurarea materialului didactic și imprimatelor necesare, autoritățile având, în continuare, obligația de a se preocupa de construirea, întreținerea și dotarea localurilor de școli și asigurarea celor necesare pentru încălzit și iluminat.

Legea din 1896 elimina divizarea școlilor primare pe categorii, statuând o singură școală primară în mediul urban și rural, după aceeași programă, cu deosebirea că, dacă la oraș durata studiilor era de 4 ani, la sate era de 5 ani, situație determinată de faptul că aici majoritatea școlilor aveau doar un învățător, prin aceasta realizându-se astfel uniformizarea primei trepte de educație. Petru Poni combatea discriminarea introdusă prin actul normativ din 1893 fiind împotriva legilor firii: ”Este nedrept să împărțim copiii aceleiași țări în două categorii, unii să aibă o porțiune de învățământ primar și alții altă porție. Nu are oare statul interes ca să utilizeze toate puterile vii ale națiunii, toate inteligențele după valoarea lor, iar nu după cum soarta le-a făcut să se nască în cătune sau în orașe, în sate mai mari sau mai mici?” Principalul obiectiv era deci acela de „a organiza mijloacele, prin ajutorul cărora să se poată da în realitate tuturor copiilor instrucțiunea și educațiunea necesară pentru ca să devină în urmă buni cetățeni”. [79]

Cum județul Gorj nu avea decât școli cu nivel primar, se impunea apariția unei școli de rang secundar. Aceasta a fost școala reală de la Târgu-Jiu, instituție ce și-a deschis porțile la 1 decembrie 1869 sub întreținerea Primăriei Târgu-Jiu. Pentru a urma cursurile acestei școli din Târgu-Jiu erau înscriși și elevi din mediul rural. O mărturie în acest sens este solicitarea lui Iordache Manolescu din comuna Borăscu să urmeze studiile școlii reale fondată de comuna urbană Târgu-Jiu, el având patru clase primare cu note bune.[80] Școala reală nu va funcționa decât câțiva ani, la 28 iunie 1872 prefectul de Gorj, Ștefănescu, anunța Ministerul Instrucțiunii Publice despre hotărârea Consiliului general al județului Gorj din sesiunea ordinară a anului 1871-1872, ca școala reală a județului să se transforme în școală normală având și un internat din anul școlar 1872-1873. Profesorii școlii reale nu erau uitați, prefectul

precizând că “actualii titulari la această școală” să ocupe și în școala normală unul ca profesor de limba română și altul de limba franceză și latină.[81] Școala Normală a funcționat la început cu clasele I și a II-a, în septembrie 1872 s-a înființat și clasa a III-a. În anul școlar 1876-1877 s-a înființat și clasa a IV-a. [82] Școala a început să funcționeze cu cei doi profesori ai fostului Gimnaziului Real: G. Safirin, profesor de limba română, istorie și geografie (era și director) și Gr. Căzănescu, profesor de matematică.[83]

Școala Normală din Târgu-Jiu, înființată în 1872, era o școală de trei ani, finanțată de județ, nesubvenționată de stat, drept pentru care după trei ani de funcționare, se punea problema desființării ei. Și mai interesant, în bugetul Prefecturii județului Gorj pe anul 1875, Școala Normală de băieți din Târgu-Jiu a fost prevăzută numai pe șase luni, urmând ca după aceea să se desființeze și, în locul ei, să se înființeze un gimnaziu.[84] Ministerul de Interne, condus de Lascăr Catargiu, înainte de aprobarea bugetului, a cerut părerea Ministerului Instrucțiunii cu privire la desființarea Școlii Normale. Norocul acestei școli a fost că Ministerul Instrucțiunii nu vedea necesitatea unui gimnaziu la Târgu-Jiu. Directorul școlii însă, profesorul de matematică Gr. Căzănescu, nu era o persoană foarte populară deoarece era considerat prea autoritar, caracterizat că „face ce vrea ca director și uneori ridică bastonul, nu numai elevi”. Gimnaziul va apărea la Târgu-Jiu în 1890, acesta transformându-se în liceu în 1919.[85]

Revenind la Școala Normală, să spunem că această instituție avea următoarele obiective organizatorice: recrutarea unui număr egal de elevi din fiecare plasă, numai fii de țărani. Elevii erau aleși de o comisie, nu intrau pe bază de concurs sau trimiși de sat. Elevii stăteau la internat și aveau întreținere gratuită. Diploma de învățător se elibera după un an de practică la școală a absolventului, perioadă în care se verificau aptitudinile sale de învățător etc. Era o școală de trei ani. Cauzele care au dus la desființarea școlii normale au fost două: abundența de absolvenți care nu puteau fi plasați în județ și greutățile pe care le suporta județul.[86]

Dascălii gorjenii au participat cu ajutoare materiale sau cu arma în mână la Războiul de Independență din 1877-1878. Astfel, documentele de arhivă, mărturiile contemporanilor și presa vremii vorbesc despre contribuția slujitorilor școlii la cauza independenței. La 10 decembrie 1877, Ana C. Poenaru, directoarea Școlii de fete din Târgu-Jiu, oferea armatei „14 cămăși și 4 părechi ismene pentru soldații de peste Dunăre”. [87]

Într-o expunere a situației județului Gorj pe anul 1877 făcută de președintele Comitetului permanent al Consiliului Județean, Gr. Mongescu, aflăm că la acea dată instrucțiunea publică gorjeană era forată din 104 școli primare rurale (în anul școlar 1876-1877 fuseseră 3190 elevi și 393 eleve); două școli primare urbane, una pentru băieți cu 4 clase și 252 de elevi în anul școlar amintit, alta de fete cu 63 eleve; mai erau Școala normală și Școala secundară de fete, deja amintite.[88]

Trebuie subliniat faptul că lipsa fondurilor bugetare și a unei baze materiale adecvate-localuri de școală insuficiente și corespunzătoare, lipsa de învățători și profesori calificați, slaba salarizare a acestora-au dus la rezultate modeste din punct de vedere practic al aplicării legii din 1864. Se venea pe un circuit ascendent deoarece la 1847 bugetul Eforiei Școlilor din Muntenia se cifra la suma de 300 000 lei vechi iar la 1860 el crescuse la 6 000 000 lei, în anul școlar 1859-1860 funcționând în Muntenia 2 129 școli primare sătęști, frecventate de 53 580 de elevi.[89]

Reținem că învățământul primar rural înregistra lipsuri mari, neexistând, în multe sate, clădiri școlare corespunzătoare și învățători calificați suficienți, fapt ce influența negativ aplicarea în practică a politicilor de promovare a accesului la educație pentru aceste categorii de populație. Practic, în multe părți ale Gorjului, se păstrează situația anterioară anului 1864, școli modeste iar cele mai multe localuri tot închiriate. Astfel, în anul școlar 1865-1866 au funcționat în Gorj 163 de școli comunale, ulte din ele având ca proprietari Mănăstirile Polovragi, Crasna, Strâmba și Tismana, boieri sau satele de moșneni. Într-o situație statistică, din cele 200 de școli, 115 aparțineau locuitorilor moșneni, 25 erau în coproprietate moșneni cu boieri, 34 doar ale boierilor și 23 doar mănăstirilor.[90] Reținem că la Peștișani în 1885 exista încă o școală de nuiete și încărcată cu pământ iar cinci ani mai târziu, cea din Piscoiu, era găzduită de primărie într-o singură încăpere.[91] Situația materială a școlilor era dramatică după cum aflăm din discursul învățătorului C. Dobrescu din Godinești în 1877 cu ocazia deschiderii conferințelor învățătoresți, material publicat în cartea profesorului Grigore Pupăză și C. Cheznoiu: „Trebuie să fie ori un renegat ori un nesimțitor, ori un străin adversar naționalității ca să nu-l doară inima și să-i săgete sufletul când va vedea și va privi pe cele mai multe localuri de școli rurale? O casă primitivă de pe timpul lui Ghica Vodă, cu o cameră umedă, complet murdară, cu ferestre mici și fixe cu înălțimea nici cât ai unui stat de om, în care adeseori plouă și din care de cele mai multe ori și în mai multe localități, învățătorul cu elevii, în timpul furtunilor, trebuie să fugă pentru a nu-și găsi mormântul în ea deviind și de la lege și

de la datorie și pentru a-și apăra viața. Aceasta este școala satului în Regatul Român. Mai multe scânduri înșirate într-un mod prea batjocuritor, o masă cu scaun numai în câte 3 picioare și care n-a mai putut servi prin vreo cârciumă sau prin primărie, formează aproape tot mobilierul școlar. (...) Are școala servitor și dacă are ce curățenie face și cât se ocupă pentru școală?...Eu am curajul să vă mărturisesc că multe zile a trebuit să pun elevii să facă curățenie cu rândul. Mai întotdeauna în locul stânjelor de lemne necesar școlii se îngrijesc a fi câte un cior de buturugă trântit în fața primăriei spre a justifica când cineva va întreba de lemne...”[92]

Școala Normală din Târgu-Jiu se va închide în vara anului 1886. Acest fapt rezultă din conținutul adresei cu nr. 1391, din 26 iulie 1886, a Primăriei orașului, în care se face propunerea ca cele două săli de clasă și 10 bănci, disponibile ca urmare a evenimentului, să fie folosite de Școala Primară de Băieți.[93]

În anul 1890, Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, prin adresa cu nr. 7680, comunica Primăriei orașului Târgu-Jiu aprobarea înființării unui gimnaziu real și roagă administrația locală să se îngrijească de asigurarea spațiului și a mobilierului necesare funcționării noii unități de învățământ. Primăria orașului Târgu-Jiu răspundea că gimnaziul va folosi pentru început două săli de clasă de la Școala Primară de Băieți. Acest gimnaziu real va purta din 1897 numele lui Tudor Vladimirescu. Noul local s-a inaugurat în anul 1898 dar va fi terminat abia un an mai târziu. [94]În anul 1899 s-a înființat școala profesională de fete gradul I, în 1895 se înființase Școala de cântăreți bisericești iar în 1900 Școala ceramică din Târgu-Jiu.[95]În 1902 s-a deschis o școală româno-germană a Societății Unirea su direcția lui Ștefan Bobancu.[96]

Privind dinamica elevilor în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și primii ani ai secolului al XX-lea, observăm o creștere sensibilă a numărului de școli satești și a numărului de elevi. În anul școlar 1864-1865 erau 103 școli primare rurale în Gorj cu 4 122 elevi înscriși. Trei decenii mai târziu erau 126 școli rurale din care 5 superioare, 119 inferioare și două de cătun. În aceste școli au fost înscriși în 1894 6517 băieți și 559 de fete. În anul școlar 1908-1909 erau 155 școli cu 14 333 elevi înscriși.[97]

Sprijinul autorităților pentru școli era modest sau lipsea de cele mai multe ori. C. Dobrescu remarcă în august 1877: „opunerea înverșunată a primarului și consiliului comunal la orice reformă sau îmbunătățiri ar propune învățătorul, din care cauză, de multe ori, sârmanul se vede persecutat și reclamat până la rege, pentru a-l

constrânge și a nu mai pretinde nimic de la buget sau pentru școală, și pe care primarul le schilodește cum îi place în profitul său”.[98] Fenomenul căpătase un caracter de masă de vreme ce revizorul școlar se vede obligat să dea Circulara nr. 29 din 18 februarie 1873 prin care cerea învățătorilor sătești să comunice „numele și prenumele persoanei ce ocupă funcțiunea de primar la comună, spre a se putea lua măsuri contra primarilor care nu exercită dispozițiile legii în privința obligativității învățământului”.[99] La 2 octombrie 1880, învățătorul școlii din Bobu se plângea subprefectului plasei Amaradia: „Toate silințele ce am depus pentru a face pe d-l primar a înțelege importanța unei școli într-o comună mi-a fost fost zadarnică...Când este vorba de reparațiunea școlii care se află aproape în desăvârșită ruină, și pentru a soma pe părinți de a-și trimite copiii la școală rămâne cu totul tacit și inactiv și cu chipul acesta nu pot să facă în școală decât câte 2, 3 sau 4 pe fiecare zi, din 90 de băieți și 50 fete înscriși în actele stării civile în acest an”. [100] Cu siguranță, Spiru Haret poate fi considerat cea mai însemnată personalitate reformatoare a epocii sale. Mai remarcăm că Spiru Haret a fost primul român cu doctorat în matematică și cel care a deschis drumul spre afirmare a școlii românești de matematică.

Om de știință recunoscut, remarcabil prin capacitatea sa de înțelegere a acestor fenomene, este cooptat din 1879 în rețeaua Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice, anul în care devine și membru corespondent al Academiei Române, fiind solicitat să facă parte din colective de inspecție sau comisii de examinare, ca membru sau ca președinte. A devenit membru în Consiliul Permanent de Instrucțiune din 1882, iar în 1883 este numit inspector al școlilor. În 1885, D.A.Sturdza, ministru la Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, îl numește secretar general al ministerului, motivat nu numai de prietenia care-i lega, dar și de un documentat raport despre starea școlilor, cu nenumărate observații personale, pe care ministrul le-a considerat destul de pertinente și curajoase. Cei doi vor încerca o reorganizare și reformare a învățământului, proiect care, deși se baza pe realitățile vremii și era bine motivat, nu-și va găsi rezolvarea, dar va fi folosit de Take Ionescu și Petru Poni pentru implementarea reformelor pe care ei le-au inițiat. Notorietatea sa printre ceilalți membri ai Cabinetului, popularitatea și respectul de care se bucura sunt reflectate și de o situație întâmplată cu ocazia votării bugetului, în perioada de serioase economii din 1901-1904, când la solicitarea sa, Gh. Adamescu a renunțat la o parte din alocația bugetară pentru ministerul său, numai pentru a o crește pe cea acordată ministerului lui Spiru Haret. Pentru Haret trebuie să facem tot ce putem, își va motiva el gestul.

S-a dovedit în multe privințe un politician atipic, dacă avem în vedere că, spre deosebire de mulți alții dintre „marii” vremii, în afară de alte forme de relații interumane, el a întreținut o vastă corespondență pe care a avut curiozitatea și răbdarea de a o parcurge și apoi de a răspunde personal oricăruia dintre cei care i s-au adresat. Modalitatea de adresabilitate și felul elegant și curtenitor în care încheia fiecare misivă au avut un efect deosebit, fiecare dintre cei care primea răspunsul la diversele chestiuni pe care le ridica spre deslușire marelui om al școlii, fiind astfel conștientizat de rolul său în societate. Interesant de subliniat că au fost și sunt păreri că tocmai vasta sa corespondență explică curentul haretist. În aceasta găsim sfaturi și îndrumări, răspunsuri directe la problemele ridicate de învățători, răspunsuri concepute astfel încât ceea ce comunica să fie eficient, să mulțumească pe cel care i s-a adresat. Ce admirabil spirit a dovedit în discursul rostit în Cameră la 4 decembrie 1903, vorbind despre datoria unui ministru: “eu cred că ministrul, oricare ministru, este dator să fie în cea mai de aproape atingere cu toți cei care e chemat să-i administreze. Să le dea îndemnuri, să le dea sfaturi, să le dea învățăminte, să-i certe atunci când ei greșesc. Eu așa fac. Este o muncă foarte mare pe care mi-o dau pentru aceasta, dar nu-mi pare rău de dânsa.” Motivându-și politica sa de ridicare a învățătorilor, într-un discurs ținut în parlament la 24 ianuarie 1903, sublinia: “ M-am silit ca din învățători și preoți să creez o forță pe care s-o îndreptez întreagă contra stării de ignoranță și decădere a țărănimii sub toate formele ei.”

Bun cunoscător al sufletului celor mulți și năpăstuiți din satele țării, a abordat cu îngrijorare problematica revoltelor din februarie – martie 1907, concluziile și propunerile sale regăsindu-se într-o documentată lucrare tipărită în 1908 – **Chestia țărănească**. Iar atunci când, ca mulți alți buni români, a înțeles pericolul exploatării de către alții a bogățiilor țării, în primul rând a petrolului, s-a numărat printre personalitățile marcante care au subscris pentru înființarea Societății Naționale „România”, al cărui scop declarat era de a asigura exploatarea terenurilor petrolifere proprietate de stat.

În calitate de inginer hotarnic a efectuat măsurători și hotărnicii pentru mai multe moșii din județ, prilej cu care a cunoscut-o pe viitoarea sa soție, Ana, fiica pitarului Ghiță Popa (Popescu) din Lipia cu care s-a căsătorit la 23 ianuarie 1883, devenind astfel cumnat cu binecunoscutul om politic liberal, Grigore Constantinescu-Monteoru, primul mare rentier din județul Buzău, considerat unul din primii exploratori și exploatare ai petrolului din zona Monteoru. Și poate nu întâmplător,

un alt mare ministru al Instrucțiunii, dr. Constantin Angelescu, ginerele lui Grigore Monteoru, a fost continuatorul operei lui Spiru Haret de reformare a învățământului românesc.

În câteva cuvinte Spiru Haret poate fi definit ca om al școlii, ctitorul învățământului modern din România, reformator al școlii românești. Spiru Haret a fost un practician al școlii care s-a ridicat prin forțe proprii până la rangul cel mai înalt al învățământului fiind numit de Nicolae Iorga “marele ministru”, în semn de prețuire pentru ceea ce a realizat în cele trei mandate ale sale. Nu putem uita concepția sa despre conducerea învățământului, cunoscută în aprecierile sale despre rolul unui ministru: “să cunoască și să înțeleagă trebuințele țării, să descopere instrumentele de lucru care dezvoltă curentele cele mai sănătoase, să cunoască inițiativele particulare luate la diferite intervale de timp de reprezentanți ai școlii și societății, să fie centru centrul unde să se întâlnească și să se fecundeze ideile”.

Unul dintre cei mai fideli colaboratori ai lui Spiru Haret a fost Gh. Dumitrescu-Bumbești. Acesta s-a străduit să pună în aplicare ideile lui Spiru Haret. Aflăm acest lucru dintr-o scrisoare adresată de dascălul gorjean ministrului la începutul anului 1901 din care reiese că timp de un an și jumătate, cât a funcționat ca subvizor școlar în județele Mehedinți și Dolj și a organizat „împreună cu învățătorii societăți culturale și economice ale satelor”. Gorjeanul îl ruga pe ministrul Spiru Haret: „față de cererile cele am de la mai mulți învățători de la toate județele din țară de a le da deslușiri pentru înființarea unor astfel de societăți și în dorința ce am de a le veni în ajutor, vă rog respectuos, Domnule Ministru să binevoiți a-mi da o delegație din partea Dumneavoastră, de a merge prin județe pentru ca să mă ocup în special cu: a) Formarea de societăți culturale și economice; b) Cu propagarea și introducerea broșurilor populare, printre învățători și săteni; c) Cu organizarea și întocmirea bibliotecilor populare”. El solicită să fie detașat de la școală pe timp de un an și să i se acorde un ajutor din partea Casei Școalelor. Acest ajutor de 150 de lei pe lună i se va acorda în 1901 și în anii următori. La 1 septembrie 1901, Spiru Haret l-a numit delegat oficial ambulant, cu sarcina de a călători prin județe și a îndruma pe învățători cum să procedeze în organizarea societăților cultural-economice.

Spiru Haret a reușit să impună autorităților instituirea medaliei „Răsplata muncii pentru învățământul primar”, care să fie acordată dascălilor ce aduc servicii deosebite școlii și „educațiunii populare”. De reținut că unul dintre primii dascăli decorați a fost Alexandru Ștefulescu, directorul Școlii de Băieți din Târgu-Jiu.

Dascălul gorjean reușise, pe lângă cărțile sale, să inițieze la 16 iulie 1894 înființarea Muzeului Juețean, deoarece „Numai răsfoind cu răbdare filele trecutului ne vom putea da seama de mărirea strămoșească, de moștenirea ce ne-au lăsat și de munca ce trebuie să depunem spre a ne arăta element civilizator, după cum s-au arătat ei, ori pe unde au pus piciorul”.

Devenit revizor școlar la Gorj, Alexandru Ștefulescu va propune la 22 martie 1900 ministrului Spiru Haret să acorde aceeași medalie „Răsplata muncii pentru învățământul primar” pentru următorii învățători din județ: **Lazăr Arjoceanu**, învățător în comuna Bălănești din anul 1875, care pe lângă meritele sale didactice, a întemeiat Banca populară „Cerbul”, o fermă model de unde se pot procura brânzeturi foarte bune, a introdus mașina de stropit viile contra manei și a învățat pe săteni cum să-și îngrijească vitele pentru a fi mai puternice la muncă și vacile de a da un lapte mai bun; era amintită și calitatea de întemeietor al revistei „Amicul poporului”; **L. Ciobanu** era învățător din 1874, în Jupânești pentru meritele sale didactice și purtare în societate, se bucură de autoritate și în conferințele didactice, cuvântul său fiind ascultat cu religiozitate; **Gh. Dumitrescu** văzut de Alexandru Ștefulescu-învățător în Bumbești Jiu de la 1883, întemeietor al revistei „Șezătoarea săteanului” și împreună cu L. Arjoceanu și L. Ciobanu, al revistei „Lumina satelor”, la acel moment fiind subrevizor în Mehedinți; **Gh. Dobrescu** era la Copăcioasa din 1885, a dăruit pentru școală 2437 lei; e iubit de săteni pentru activitatea în școală și în societate; a înființat „banca populară din Copăcioasa”. Să reținem că Ministerul Instrucțiunii și-a însușit recomandările lui Ștefulescu dar Gheorghe Dumitrescu-Bumbești a fost premiat mai târziu.[101]

Pentru sfârșitul secolului al XIX-lea ne reține atenția un raport al prefectului de Gorj la 1896 din care aflăm că din totalul populației județului-165 576 locuitori-doar în jur de 20 000 aveau știință de carte. Corpul didactic din județ se compune din 134 învățători, 6 institutori, 4 institutoare, 8 profesori și un revizor școlar.[102]

Pe lângă eforturile statului și ale comunităților locale pentru a îmbunătăți situația învățământului din Gorj la granița dintre secolele XIX și XX, reținem eforturi particulare. Astfel, în perioada respectivă au apărut mai multe fundații ce aveau în obiectiv învățământul. Este vorba aici de: “Fundația T. Dobrescu”-instituită de arhitectul Toma Dobrescu-ce avea un fond de 300 de lei pentru școlarii săraci însă cu “purtare bună”; “Fundațiunea N.D. Miloșescu” instituită de tipograful și librarul N.D. Miloșescu care dădea 100 lei în fiecare an “cât timp va trăi”; “Fundația Dincă

Schileru”; “Fundațiunea Toma Călinescu”-comerciant din Târgu-Jiu-tot cu un fond de 100 lei anual.[103]

Întrucât ne-am ocupat de istoria comunei Bălești, o să exemplificăm cu situația învățământului din această regiune. Astfel, în Monografia comunei Bălești, din 1906, preotul Ioan Mălăescu menționa pentru Bălești o școală primară mixtă, instalată în local propriu, locație construită din zid, cu două săli de clasă, și datând din 1903. Școala fusese construită de către locuitorii din comună și din inițiativa lui Lăpădat Prejbeanu, proprietar și primar în comună, Vasile Mălăescu și Vasile Ungureanu, învățătorii din vremea aceea. Istoria orală a locurilor spune că școală la Bălești ar fi încă din 1838, ce am putut găsi noi sunt numele de învățători oferite de același Ioan Mălăescu: Dumitrache Dascălul, Nicolae Călinoiu, Nicolae Mălăescu, pr. Ștefan Vlădulescu, pr. Constantin Mălăescu, Filimon Dănescu, Nae Tătăranu, C. Păsăreanu, Toma Mălăescu, Grigore Diaconescu, Paulina Urdăreanu, V. Țicleanu.[104]

În lucrarea sa din 1906, Ioan Mălăescu informa că școala nu avea material didactic suficient, căci nu era ajutată de nimeni. În toată comuna (Bălești, Rasova, Voinigești) erau 203 copii de vârstă școlară, doar 147 ajungând să o frecventeze. La capitolul frecvență reținem: 108 copii veneau la școală din Bălești, 36 din Rasova și doar 3 din Voinigești.[105] Același Ioan Mălăescu consemna în 1906 că: „Învățătorii se bucură de o bună considerație în fața sătenilor, ei fiind obișnuiți a vedea în dascăli oameni luminați care le deschid mintea în diferite lucrări pe care ei nu le cunosc”. [106]

Despre istoria Școlii Generale Ceauru ne-au fost deosebit de utile încercările de monografie făcute de învățătorul Vasile Bretoiu și profesorul Ion Negrescu, ambii directori ai instituției în diverse etape. Primul local de școală a fost construit, între anii 1870-1872, pe locul numit „Oborul Împărătesc”, în locul de lângă biserica satului, această denumire de „Oborul Împărătesc” a fost dată încă din timpul lui Kiseleff.

Atât biserica, cât și școala, erau așezate pe ulița Jienilor iar casa învățătorului era pe ulița principală și dădea în ea de la sud spre nord și distanța era de 300-400 de metri.

Clădirea școlii nu avea temelie, ci avea bârne groase de lemn, așezate direct pe pământ, camerele (clasele) erau făcute din lemn și tencuite cu pământ iar acoperișul era din șindrilă. Localul avea două încăperi: una cu dimensiunile de 5/4 m, iar alta de 4/2 m. În prima clasă predă învățătorul iar în a doua erau duși elevi care nu învățaseră în ziua respectivă, adică la arest. Clasele aveau sobe oarbe și erau încălzite cu lemne.

Sala unde învățau elevii avea trei ferestre iar cealaltă doar una. Se învăța de la răsăritul soarelui și până la apus cu pauze de recreație de 10 minute și pauză de masă la ora 14. La această școală învățau copii din Ceauru, Tămășești, și câțiva din Bălești (nu aveau școală) care aveau posibilitatea să se deplaseze. Școala s-a deschis la 1 septembrie 1872.

Din 1870-1872 și până în 1883 primul local de școală începuse să se deterioreze și să nu mai fie încăpător, deoarece prin venirea lui Vasile Răuțescu și stabilirea lui în sat prin căsătorie, numărul elevilor a crescut, de aceea s-a ivit necesitatea construirii unui nou local de școală. Cu toate greutățile întâmpinate din partea preotului satului și partea primăriei, învățătorul Vasile Răuțescu după ce s-a căsătorit, a cedat din pământul soției sale, locul, unde s-a construit școala cu două săli de clasă, iar între ele cancelaria. Școala era în punctul numit „Putinei”, lângă apa Polata sau Șușita – la 100-150 metri depărtare de aceasta.

Școala s-a construit cu ajutorul sătenilor, între anii 1888-1892, din cărămidă cu fundație și temelie din piatră de munte, Era acoperită cu țiglă, sălile erau spațioase de 10 m lungime și 6 m lățime cu trei ferestre îndreptate spre nord, pardosită iar între cele două săli era cancelaria, cu dimensiunile de 6 m lungime și 3,5 m lățime, cu o singură fereastră mare, spre nord. Din cauza numărului mare de copii, în anul 1913 s-a mai adăugat încă două săli de clasă una spre est și una spre vest și s-au mai înființat încă trei posturi de învățători.

Despre Școala Generală Ceauru avem amănunte dintr-un manuscris al învățătorului Vasile Bretoiu, fost director al școlii în perioada interbelică:

„O clădire, așezată pe locul numit **Oborul Împărătesc**, denumire din timpul lui Kiseleff, clădire din lemn, acoperită cu șindrilă, fără temelie, numai așezată pe niște bârne groase direct pe pământ. Peste tot era lipită cu pământ, nepardosită, cu trei ferestre în sala de prelegeri. Localul era împărțit în două camere. Sala de prelegeri: 5-4 metri și «Iatacul», cum i se zicea, 4-2 metri. În timpul când învățam eu, între ani 1900-1905, localul era ruinat și amenința să cadă din zi în zi. Nu pot trece mai departe până nu lămuresc pe cetitor, de ce am scris **iatacul** cu literă mare și între semnele citării! Să știe procesul psihologic al fiecărui ins ce se petrece în minte și în inimă (Johan Loke) la răscolirea subconștientului, că imediat trebuie să reproducă întocmai pentru ceea ce a căpătat idei clare (percepții). Tot așa și în mine, cu ocazia aceasta, vreau «să vorbesc» ceva despre faimosul «Iatac». Cred, când s-a construit școala, că acest iatac, și după spusele lui moș Gheorghe servea loc de **odihnă** învățăcelilor cari

nu ascultau pe **dascăl**. Eu știu că servitorul, țiganul, Matei Șerban ne făcea focul din iatac și încălzea și soba din clasă. Până la venirea „dascălului” căci așa îi ziceau domnului învățător, moștenite de la cei dinaintea noastră, moș Matei făcea el ascultări, la cei cari ne duceam să ne încălzim la foc, vreo coajă de turtă pe jeraticul purpuriu. Și ne întreba moș Matei despre multe lucruri „ce auzea și el de la învățător” când explica la clasele înaintate. Noi, cei mici rămâneam cu turtă în gură ascultând pe moș Matei, când ne povestea din viața lui, mai ales din timpul: „Ocupației Rusești”, „Revelia de la 1848”, „Ciurma lui Caragea”, aceasta o știa el de la bunicul lui Niță Șerban, fost prim-vizitiu la trăsura starețului Mănăstirii Tismana 1805-1830. În mintea mea păstrez cât voi trăi amintirile faimosului iatac.

Copiii din satul Tămășești, cari urmau tot la școala Ceauru, veneau cu mâncare la ei, cari, pe acea vreme nu se făcea cursuri cu ora ci cu soarele.

Intram în clasă în răsărit de soare și plecam când apunea soarele, bineînțeles, cu respectarea timpului mesei și recreațiilor. În iatac, tămășeștii își frigeau vreo jumară de carne, cârnați etc. pe când noi cei din Ceauru plecam acasă să mâncăm.

Câte unul mai vesel și zburdalnic dintre ceareni „dijmuiau ” pe tămășești, în timpul recreației, și cu jumara friptă... mai mult dată prin cenușă alergau unii după alții, cum aleargă puii de găină când găsesc râme pe arătură. Hohote de râs răbufneau în clasă de aveam impresia că se mișcă „cocioaba”. Parcă văd pe „șchiopul” lui Popescu când luase un cârnat fript de la unul, ce-l luase și acela de la tămășești, cum a vârât cârnatul în sân la sosirea dascălului. Cât i-o fi fript burta lui Șchiopu nu știu, dar, la un moment dat dascălul sare de pe scaun parcă el s-ar fi fript, în răbufneala de râs a claselor pentru că Șchiopul începuse să se schincească din cauza frigierii. Multe ghidușii de acestea nevinovate, copilărești se făceau în neuitatul iatac. Ușa de la intrare se închidea așa de bine, încât nu se putea prinde dihorul, care de multe ori era musafirul nostru, vizitând și el iatacul, unde, cam obișnuia „muma dascălița” să închidă seara bobocii de rață. În felul acesta se prezenta vechiul și întâiul local de școală clădit în „Oborul împărătesc” în anul 1872”.[107]

Înainte de Primul Război Mondial, peste jumătate din populația Gorjului nu știa să scrie și să citească. Prefectul Vasile V. Popescu raporta la 13 octombrie 1913 că populația rurală era de 197 904 locuitori iar Târgu-Jiul avea 10 064 de locuitori. Circa 146 000 de locuitori nu aveau noțiuni de scris și citit. Despre rețeaua școlară aflăm din același raport că avea 3 școli primare la Târgu-Jiu, dintre care două pentru băieți, cu 22 de institutori. În mediul rural funcționau 157 de școli încadrate cu 224 de

învățători, printre care își făceau loc și femeile învățător. Populația școlară era de 29 043 copii de vârstă școlară dar abia 15 232 erau înscriși și circa 12 859 urmează și cursurile. Se păstra raportul total disproporționat, din elevii înscriși, doar 4 007 erau fete și nici acestea nu urmau toate cursurile. Mai funcționau în județ Gimnaziul „Tudor Vladimirescu”, Școala Profesională de fete, Școala de Gospodărie și Economie Casnică, Școala ceramică, Școala de Meserii Novaci, Școala de Meserii din Vădeni și Școala de Cântăreți din Târgu-Jiu.[108]

Cu toate că reprezentanții clasei politice nu au fost întotdeauna sprijinatorii sistemului de învățământ, avem exemple pozitive în Gorj. Este vorba de prefectul de Gorj Dumitru Tache Culcer(23 septembrie 1902-22 decembrie 1904 și 12 martie 1907-30 decembrie 1910, pe care l-am mai amintit, cel care în mandatele sale a construit 60 de școli. Programul său politic care includea școlile a fost prezentat cu ocazia inaugurării Școlii Primare din Bălănești:

„...Când am venit la cârma frumosului nostru județ și i-am cunoscut de aproape starea înapoiată, sărăcia și nevoile grele ale populației rurale, care zace de atâta amar de vreme în întuneric și mizerie, am fost adânc mișcat sufletește de această nenorocită stare de lucruri, și mâhnirea mea a fost cu mult mai mare în urmă, când cercetând județul, am făcut trista constatare că școlile comunelor noastre, de unde trebuia să vină îndreptarea, erau în cea mai desăvârșită stare de mizerie: murdare, fără aer, fără lumină, insuficiente și absolut nepotrivite destinațiunii lor și – ceea ce era mai trist – Județul era prea sărac pentru a putea veni în ajutorul căminelor. În multe sate, Domnilor, aproape două treimi din populația noastră rurală rămânea fără cunoștință de carte din cauza insuficienței localurilor, iar cei admiși să frecventeze școala riscau adeseori sănătatea, și de multe ori chiar viața. Din acest moment am considerat ca o datorie de căpetenie pentru mine găsirea mijloacelor necesare pentru a putea construi în grabă localuri de școală sănătoase și încăpătoare, în care copiii sătenilor să poată primi o cultură și o creștere cât mai îngrijită și mai potrivită cu nevoile lor și cu însemnătatea lor în stat, asigurând astfel prosperitatea lor și a Țării...”[109]

II. 3. Participarea cadrelor didactice la marile evenimente ale epocii

Dascălii gorjeni au participat la toate marile evenimente din secolele XIX și începutul secolului XX. Astfel îi găsim implicați direct în Revoluția de la 1848.

Unirea din 1859, Independența și Războiul de Întregire Națională. Reținem implicarea cadrelor didactice și în Răscoala care a zguduit Vechiul Regat în 1907.

Începutul secolului al XIX-lea i-a găsit pe gorjeni, probabil unii dintre ei beneficiari ai învățământului de până atunci, angrenați în Revoluția de la 1821. În urma proclamației de la 23 ianuarie 1821 lansată la Padeș, numeroși gorjeni l-au urmat pe Tudor Vladimirescu în încercarea lui de schimbare a lucrurilor în Țara Românească.

Revoluția de la 1848 a însemnat antrenarea a o mare parte dintre profesori, institutori și învățători în lupta pentru triumful ideilor progresiste. Potrivit celor comunicate de distinsul profesor Nichita Adăniloae, unii dintre aceștia au fost comisari de propagandă ai revoluției prin județe, alții au explicat Constituția printre țărani iar alții au avut chiar funcții în administrația revoluționară (ispravnici). Încă din 24 iunie 1848, guvernul revoluționar a dispus ca toți învățătorii și candidații de învățători de prin sate să fie instruiți de profesorul Școlii Normale asupra Revoluției pentru ca aceștia să facă același lucru în satele lor. Se spunea în circulara Ministerului Instrucțiunii Publice: „Fă, domnule profesor, din învățători, organe fidele ale libertății, trimite-i în sate a lumina pe frații lor și, totodată, a le insufla spiritul păcii și al bunei orânduiei, căci numai buna orânduială poate a ne întări libertățile; fă dintr-înșii apostoli înclinați libertății...”^[110]

În cea mai mare parte, dascălii au răspuns cu entuziasm chemării guvernului revoluționar. Bunăoară, la Târgu-Jiu, profesorul Gheorghe Călinescu a încercat să strângă învățătorii încă din 30 iunie 1848. Pentru că lucrurile se tergiversau, a aplicat ideea unei circulare speciale cu instrucțiuni și lămuriri pentru fiecare învățător. Datată la 17 iulie 1848, scrisoarea adresată învățătorilor de profesorul Gh. Călinescu îi investea pe aceștia cu sarcini foarte importante cu ar fi deslușirea celor 21 articole ale Proclamației de la Islaz. Ca să aibă o dovadă că țărani au luat la cunoștință hotărârile guvernului revoluționar, Gh. Călinescu decidea ca învățătorul să ia „adeverire de la fiecare sat subscrise și pecetluite, că au înțeles și au primit acele 21 de articole din Proclamația mântuitoare”.^[111] Toți învățătorii gorjeni au primit tălmăcirea fiecărui articol din celebra Proclamație. Reținem explicația profesorului Călinescu pentru articolul 14 prin care stăpânirea „îi va răscumpăra pe ȝigani de la stăpânii lor”.^[112] Același profesor al Școlii Normale a trimis și revizorilor-care erau tot învățători-Proclamația explicată. Le-a cerut acestora să adune pe țărani în anumite locuri spre a le împărtăși Proclamația prin viu grai. La unele dintre aceste adunări a

participat și profesorul Călinoiu pentru a propaga ideile revoluției și a da țăranilor sfaturi și deslușiri.[113]

Pentru organizarea învățământului din perioada respectivă, să reținem că profesorul clasei I a școlii elementare din reședința unui județ era extrem de respectat de învățătorii zonei respective. Se datora acest lucru atât faptului că pe timpul fiecărei veri acesta le ținea lecții și îi instruia asupra materiei pe care trebuiau să o predea la școlile lor, cât și situației că profesorul-ca și revizor școlar-controla și aprecia activitatea învățătorilor, inclusiv a subrevizorilor de la plășile județului respectiv.

Răspândirea ideilor revoluționare și explicarea Constituției s-a făcut în vara anului 1848 și cu ajutorul comisarilor de propagandă numiți de guvern, în bună parte din rândul cadrelor didactice. Gorjul a avut drept comisari de propagandă pe I. Ruptureanu și pe M. Gheorghiescu.[114] În rândurile acestui aparat de propagandă făcut de revoluționari la nivel de țară au activat și profesorii gorjeni Ion Gherasim-Gorjanu, Constantin Stanciovi-Brănișteanu, Ion Ruptureanu, Matache Gheorghiescu și Mihai Marghiloman.[115]

120 de dascăli gorjeni conduși de profesorul C. Stanciovi- au fost la București pentru a felicita Locotenența domnească instaurată de turci dar având în componență tot revoluționari. Impresionanta delegație a ajuns mai întâi la Râmnicu Vâlcea unde C. Stanciovi- le-a “aranjat odihna și hrana” dascălilor și le-a dat instrucțiuni cum să ajungă la București. Peste noapte, el a plecat urgent la Slatina de unde primise vestea că soția era bolnavă. După trei zile a ajuns și el la București, întâlnindu-se cu învățătorii “din Gorj și Olt la capul podului Mogoșoaiei de unde relatează profesorul-pe jos cu toți tovarășii venirăm la palatul Goleștilor unde era curtea Locotenenții Domnești. Mulțimea în curte și noi, delegații, ne suirăm sus”. Aici s-au ținut discursuri de felicitare; Iancu Broșteanu a vorbit din partea gorjenilor; apoi “sărutările și îmbrățișările nu mai aveau sfârșit”, după care Locotenența a ieșit în balcon unde a fost aclamată și felicitată de mulțimea din curte. Apoi învățătorii au fost lăsați să plece înapoi iar seara s-a dat un bal în grădina Kiselef, în cinstea turcilor veniți la București, la care au fost invitați și delegații gorjeni.

După întâlnirea de la București, profesorul Stanciovi- s-a întors apoi la Slatina unde-l găsim la 18 septembrie 1848, împreună cu “o mulțime de oameni înarmați” păzind podul de peste Olt și nelăsând să treacă pe cei ce ar îndrăzni să se ridice împotriva Constituției. O săptămână mai târziu profesorul a fost trimis de turci la Gh. Magheru “cu scrisori și povețe a se preda fără nici o temere”. Ajuns la Râureni,

el asistă la 28 septembrie la scena dizolvării taberei lui Gheorghe Magheru, care reprezenta ultima nădejde a revoluției. “Un murmur general îți lua auzul” va scrie C. Stancioviți mai târziu, referindu-se la nemulțumirea pandurilor, când li s-a spus că “revoluția este suspendată” și tabăra se va dizolva.

Despre recunoașterea dascălilor în timpul Revoluției avem nenumărate mențiuni. Să reținem că unii slujitori ai școlii au fost recomandați de administratorii de județe să fie aleși deputați în Adunarea Constituantă ce urma să fie convocată la începutul lui septembrie 1848. Foarte important, la 11 august, administratorul de Gorj a propus a fi aleși în Adunarea Constituantă “adevărați români cu merite deosebite”: Gheorghe Magheru, N. Pleșoianu, Chr. Tell și profesorul C. Stancioviți. Peste două săptămâni, C. Stancioviți avea să fie propus și la Olt alături de dascălii I. Ionașcu, D. Iarca și Tănase Constantin.[116]

Majoritatea cadrelor didactice au luat parte activă la revoluție. Această constatare a făcut-o și Comisia de anchetă, după înăbușirea insurecției, când a declarat că “mai toți profesorii au fost mașina revoluției”. Iar despre învățători, un cârmuitor de județ afirmă că aceștia au fost “cei dintâi invitați ai locuitorilor de prin sate” la revoluție.

Și în 1848 școlile din Gorj au funcționat până în vară. Din 27 iulie 1848 datează o listă cu școlile care au funcționat, document întocmit de profesorul clasei I de la Școala Elementară. Astfel, în plaiul Vulcanu funcționau 30 de școli, în plaiul Novaci 23, în plasa Ocolu 31, în plasa Amaradia 31, în plasa Gilort 33 și în plasa Jiu 31.[117]

După înăbușirea revoluției-la 13 septembrie 1848-a urmat o aprigă prigoană contrarevoluționară împotriva luptătorilor pașoptiști. Slujitorii școlii erau considerați principalii vinovați de răspândirea ideilor revoluționare în popor. Arestările au început-din ordinul generalilor ruși-în a doua jumătate a lunii septembrie 1848 și au continuat până în martie 1849. După ce au fost arestați prin județele respective, profesorii, învățătorii și ceilalți revoluționari, au fost aduși la închisoarea de la mănăstirea Văcărești. Mulți dintre ei au fost închiși mai întâi la cârmuirile locale, în condiții neomenești, schingiuiți, apoi aduși pe jos săptămâni întregi până la București și torturați și la Văcărești, din care cauză unii s-au îmbolnăvit sau au murit. La 18 noiembrie 1848, printr-un decret al caimacamului C. Cantacuzino, lua naștere “Comisia alcătuită pentru cercetarea celor amestecați în fapte revoluționare”. Comisia era formată din trei dregători reacționari ai vechiului regim: M. Cornescu, Scarlat

Ghica și colonelul Garbațchi. La lucrările acesteia asistau și un ofițer superior rus și unul turc. Pentru profesorul Gheorghe Călinescu, învinuirea Comisiei a fost că acesta “a îndeplinit în toată întinderea poruncile guvernului revoluționar și instrucțiunile de communism ale lui Eliad”. Gh. Călinescu a mai fost învinuit și de faptul că a insuflat locuitorilor țărani mare vrăjmășie asupra proprietarilor. Pe I. G. Gorjanu la Prahova și M. Gheorghiescu la Gorj, Comisia de anchetă i-a declarat “părtași la faptele revoluționare”, acuzându-I că au făcut propagandă “în favoarea constituției” și că “au deslușit” această constituție la învățători, candidați și săteni, invitându-l “în acel duh revoluționar”. Pentru toți, Comisia a decis să rămână în închisoare până când generalul rus Duhamel “va hotărî”. Majoritatea profesorilor și învățătorilor întemnițați au fost eliberați din închisoarea Văcărești în iulie 1849.[118]

Chiar Petrache Poenaru, numit de Eforie în timpul Revoluției “directorul tuturor școlilor”, va fi acuzat de a fi simpatizat cu mișcarea revoluționară și pentru ideile “prea liberale, mult prea patriotice”. [119]

Poate cea mai importantă măsură a represiunii a fost hotărârea guvernului postrevoluționar de a închide toate școlile din țară începând cu 1 noiembrie 1848, mai ales “școalele de prin sate să înceteze totul”. După cum am văzut anterior, lucrurile se vor regla abia în 1851 când în vremea lui Barbu D. Știrbei se reia instrucția publică. La 14 februarie 1851 revenea la școala publică din Târgu-Jiu Costache Stanciovi, cursurile reluându-se efectiv în martie 1851.[120]

După Revoluția de la 1848, toate eforturile românilor s-au concentrat la lupta pentru unirea Munteniei cu Moldova, cu toate fazele ei. Profesorii, învățătorii și institutorii s-au regăsit într-o măsură mai mică decât la 1848 deoarece majoritatea școlilor au început să se redeschidă în toamna anului 1857. Oamenii școlii au participat la mișcarea unionistă din Principate atât datorită obiectivelor naționale cât și din speranța că noul stat va impulsiona dezvoltarea învățământului și organizarea lui pe cale legislativă. Revoluționarii pașoptiști doreau punerea în aplicare a programelor de la 1848 în privința învățământului, pledând pentru o instrucție egală, integrală și gratuită pentru toți cetățenii. Se vorbea de introducerea obligativității învățământului primar la sate care să aducă lumina printre țărani. În 1860, Mihail Kogălniceanu-viitorul prim-ministru reformator-avea să spună: „Doresc ca în țară, cât mai curând, să nu fie nici o comună fără școală și nici un român fără să știe a scrie și a citi. Când vom ajunge acest fericit moment, vom putea fi în liniște și singuri de viitorul patriei noastre”. [121]

Desigur, dascălii au sprijinit nu numai unirea Principatelor ci și marile reforme democratice din vremea lui A. I. Cuza, importante pentru lumea satului fiind în special legea rurală și cea a învățământului.

Cadrele didactice și-au adus o contribuție importantă la cucerirea independenței de stat a României. Documentele atestă că în pofida salarizării deficitare mii de învățători, institutori și profesori secundari au contribuit cu diferite sume de bani pentru cumpărarea de arme, inclusiv salariul pe mai multe luni, sau pentru trebuințele frontului. Un număr de 47 învățători din județul Gorj, ținând cont că țara se află în război „pentru a-și asigura independența” și că trebuie făcute sacrificii „de tot cetățeanul” pentru susținerea ostașilor, au hotărât la 25 august 1877 să li se rețină la fiecare câte o parte din salariul trimestrial și suma respectivă-care se urcă la 830 lei-să fie dată „pentru întreținerea armatei române”.^[122] Cu doar câteva luni mai devreme, la 22 aprilie 1877, prefectul Ath. Moscuna făcuse un apel către Ministerul de Interne pentru desconcentrarea profesorilor Școlii normale pentru că era nevoie de ei în activitatea didactică.^[123] Printre ofrandele făcute de cadrele didactice pentru război, reținem pe cea făcută de Ana C. Poenaru, directorea Școlii de Fete din Târgu-Jiu, care „a oferit armatei 14 cămăși și 14 părechi ismene pentru soldații de peste Dunăre”. În Gorj, țăranii, orășenii, intelectualii și instituțiile administrative au pornit o susținută campanie pentru adunarea sumelor de bani necesare cumpărării armelor atât de trebuincioase frontului. La 10 septembrie 1877, într-o sesiune extraordinară, Consiliul Comunal al Orașului Târgu-Jiu votează alocarea din bugetul comunal a sumei de 3000 lei „pentru cumpărarea de arme Peabody oștirii române”. Exemplul consiliului târgujian este urmată de multe consilii comunale care suscriu din bugetele proprii importante sume de bani.^[124]

Cadrele didactice, intelectualii Gorjului în general, au fost implicați în desfășurarea evenimentelor din 1907. Din raportul comandantului companiei de jandarmi rurali din 21 martie 1907 către Ministerul de Interne rezultă că agitații cu caracter mai grav s-au înregistrat în comunele Hurezani de Sus, Bălcești, Novaci și Bălești. Cauzele evenimentelor din Gorj le-a sintetizat prefectul dr. Culcer în informarea prezentată Consiliului Județean Gorj la 15 octombrie 1907: „...Este dovedit astăzi, domnilor consilieri, că principalele cauze care au contribuit la izbucnirea acestei mișcări pustiitoare, au fost, pe lângă îndemnul oamenilor răi, în cea mai mare parte străini de țară și de neam și agitațiunea produsă prin grai și scris a câtorva intelectuali, sinceri dealtminteră, deoarece activitatea lor izvoră dintr-un

sentiment curat, sentiment de adevărată iubire pentru sătean, dar care în dorința lor de a vedea îndreptată cât mai repede nenorocita soartă a acestora, n-au ținut seamă de mentalitatea țăranului și au produs prin amestecul lor, o reacțiune care i-au înspăimântat și pe ei. (...)...domnilor, socotesc că ne va fi cu putință: să restabilim ordinea în finanțele județului, foarte serios compromisă de administrațiunea trecută; să răspândim cultura în pătura țărănească prin clădirea la sate a unui număr cât mai mare de localuri de școală, spațioase și igienice;”[125]

Foarte interesant, că țăranii din satele Gorjului socoteau vinovați de evenimente chiar și pe învățători. Aflăm din raportul protoiereului județului Gorj către Ministerul Cultelor și Instrucțiunii că „nemulțumiri sunt și contra preoților pentru că pun taxe pentru înmormântări și alte servicii, iar contra învățătorilor că le impun amenzi mari, pentru absența copiilor de la școală”. [126]

Din pricina pământului insuficient și a învoielilor agricole, țăranii din Ceauru, Bălești și Cornești s-au revoltat. În vremea aceea, așa cum aflăm dintr-o monografie a comunei din anul 1906, semnată de preotul Ion Mălăescu, erau ca mari proprietari Dinu Mihail din Craiova la Ceauru, și Taiche Mongescu la Cornești cu 5.000 de hectare. La Bălești nu existau proprietăți de peste 30 de hectare.

Răscoala a început la 15 martie la Ceauru. Din cauza neînțelegerilor privind învoielile agricole între țărani și moșierul Dinu Mihail, aceștia în frunte cu preotul Constantin Stoichițoiu au rupt gardurile moșiei și au început să facă delimitările așa cum vroiau ei. Administratorul moșiei și oamenii săi au trebuit să se apere cu armele. Există chiar un raport al administratorului moșiei în care acesta descrie cele întâmplate: „după ce s-a terminat ruperea gardurilor s-a strâns țăranimea din Ceauru în fața curții cu popa, au început să ne amenințe cu moartea sunt gata să puie foc la magaziiile de grâu și porumb”. Atacul țăranilor a fost respins de jandarmi. „Capii răzvrățiți, relatea același administrator, au umblat din casă în casă, povătuind pe fiecare locuitor în parte să se răscoale și să devasteze toată averea proprietății, fiindcă acum e timpul. Potrivit raportului comandantului legiunii de jandarmi, proprietățile din Ceauru și Bobu ale lui Dinu Mihail au fost scăpate de furia țăranilor cu mari eforturi. Pentru a opri revolta de la Ceauru, la 20 martie 1907, au mai sosit în zonă două companii de infanterie care au dublat paza. Comandantul legiunii de jandarmi s-a întâlnit cu țăranii pentru a-i calma. Preotul C. Stoichițoiu, cu învățătorul și trei țărani au fost duși la prefectură, dar eliberați după ce s-a constatat că plângerile la adresa lor erau nefondate. [127]

Și în comuna Cornești și în satele sale, Găvănești, Tălpășești, Bălava și Copăceni, au fost mișcări și s-au produs arestări ale unor locuitori la insistența boierilor Taiche Mongescu și Ion Călniceanu. Moșierul Taiche Mongescu, neavând încredere în trupele locale, a cerut să vină trupe din Regimentul 34 Ialomița. Într-o notă lăsată de directorul școlii primare de atunci, Gheorghe Găvănescu, din Cornești, se arată că a fost chemat la primărie, împreună cu învățătorul Nicolae Saragea, cu primarul comunei, Gheorghe Găvănescu, zis Zdruță și cu preoții Iacob Bărbulescu și Vasile Davițoiu. Acolo un ofițer le-a cerut să spună adevărat dacă sunt mișcări țărănești, în caz contrar vor fi împușcați. Toți trei l-au asigurat pe comandant că este și va fi deplină liniște în satele comunei. Totodată primarul a mers în izlazul Tălpășești unde se instalaseră niște tunuri și i-a convins pe soldați să plece, deoarece în comuna sa nu s mișcări țărănești și va răspunde de orice tulburare s-ar ivi.

Cu toate acestea din pâra boierilor, într-o dimineață a venit o echipă de soldați în frunte cu un ofițer, care au ridicat câțiva cetățeni: din Tălpășești pe Măniță Ciuhu, Pătru Priescu, Matei Buzuloiu, Ilie Grama; din Bălava pe frații Iancu și Dumitru Găvan și pe Gheorghe Găvan Grecu, iar din Găvănești pe Nicolae Popescu-Bicu și Ion D. Șcheau (Iepurel). Arestați prin surprindere, sătenii nu și-au pierdut cumpătul, mai mult, au început să strige unele cuvinte lansate de sprijinatorii răscoalei. Așa, Pătru lui Nae striga: „Nu mai sunt curcanii!”, iar Nicolae Găvan amenința în stânga și în dreapta că o să vină studenții „...și știm noi ce facem!”[128]. Cei arestați au fost bătuți la conacul boieresc, apoi închiși la închisoarea preventivă din districtul Gorj din Târgu-Jiu, urmând într-o după masă să fie executați, conform ordinului primit de la autoritățile în drept. Se zice că fiind spre seară comandantul n-a înregistrat ordinul de execuție a acestor țărani, urmând să facă execuția a doua zi. Spre norocul acestora, în cursul nopții a sosit un alt ordin ca să nu se mai împuște nici un țaran. Aceasta a fost salvarea țăranilor care s-au întors acasă a doua zi cântând.[129]

Revizorii școlari din mai multe județe au luat apărarea învățătorilor acuzați de instigare la răscoală, condamnând brutalitățile la care au fost supuși aceștia de către militari. Bunăoară, revizorul de Gorj a protestat împotriva maltratărilor suferite de învățători “din partea agenților administrative”, “pe simple denunțuri”. [130] Membrii corpului didactic primar, întruniți în aprilie 1908 la conferințele generale pe județe, și-au exprimat devotamentul și adâncă recunoștință față de ministrul Spiru Haret pentru că i-a apărat de învinuirile aduse de organele de represiune în 1907.

Se poate spune fără teama de a greși că dascălii au avut un rol major în întregirea națională a României. În perioada neutralității, în numeroase sate, dascălii au făcut eforturi pentru propagarea solidarității și unității național-statale românești. La serările școlare se cânta: “Deșteaptă-te române, Pe-al nostrum steag, Tricolorul, Graiul neamului, Pui de lei, Hora Unirii, Ardealul etc.[131]

Perioada neutralității a fost una de pregătire pentru război. Pentru că era nevoie de un mare număr de ofițeri, pentru Războiul de Întregire Statală ce se prefigure, guvernării au organizat școli militare pregătitoare, de câte două luni, în vara anilor 1914, 1915 și 1916 invitând învățătorii cu grade inferioare să le urmeze și să devină ofițeri de rezervă. Au fost peste 2000 de învățători care au devenit sublocotenenți în această perioadă. Aproape jumătate dintre ei au primit galoanele de sublocotenenți de rezervă în septembrie 1915. În județul Gorj procentul învățătorilor deveniți ofițeri a fost de peste 50% raportat la numărul lor. Din cei 140 de învățători concentrați la începutul anului 1916, un număr de 126 erau proaspeți sublocotenenți de rezervă și numai 14 erau grade inferioare.[132]

La 15 august 1916, ministrul Instrucțiunii, I.G. Duca, va adresa o telegramă circulară pentru toți prefecții cu obligația de a fi comunicată tuturor școlilor primare din județe. Se spunea în acest document, printre altele: “Armata română a fost mobilizată. Războiul la care pornește este război de dezrobire și întregire a neamului; ea pleacă să înfăptuiască visul nostru de veacuri, speranța cu care înaintașii noștri au trăit și au putut trăi urgia vremurilor”. Dascălilor nemobilizați sau suplinitorilor li se solicita să adune pe elevi la școală-deși erau în vacanță-și să le arate importanța momentului pe care îl trăiesc; să le explice că ne războim “pentru o cauză dreaptă”, că “România intră în luptă pentru a pune capăt suferințelor de veacuri ale fraților noștri de peste munți și din Bucovina pentru a le da puțința ca într-o Românie liberă și întregită să se dezvolte în pace”. După aceea, elevii, cu drapelele în frunte, să asiste la plecarea trupelor și să-i salute pe ostașii care merg să lupte pentru aspirațiile neamului și “mărirea patriei”. [133]

Jertfa de sânge a dascălilor gorjeni a fost foarte mare dacă ne gândim că 19 dintre ei nu s-au mai întors acasă iar alți 13 au fost răniți.[134] Între gorjenii înrolați în Regimentele 18 Gorj, 48/58 Lupeni și 5 artilerie, toate cu garnizoana la Târgu-Jiu, s-a aflat și învățătorul I.D. Isac din Pojogeni, ajuns în perioada interbelică chiar deputat.[135] Acestuia îi datorăm multe informații despre dascălii Gorjului care s-au jertfit în Războiul de Întregire. Aflăm astfel amănunte despre jertfa de sânge a

învățătorilor Dobrescu Gheorghe și Luțescu Gheorghe, Tașcău Ion, Tucă Marin-învățător la Capu Dealului, Popescu Petre-învățător la Seasa-Budieni, Brăilescu Ion-învățător din Colibași[136], Jescu Tudosie-învățător în satul Topești, Bardan Ion-învățător la Târgu-Cărbunești[137], Manolescu Ion-învățător la Andreești, Vamvu Gheorghe-învățător la Ciocadia ș.a. Reținem și jertfa profesorului Tiberiu Popescu, fost director al Gimnaziului “Tudor Vladimirescu”. Despre acesta din urmă, marele istoric Nicolae Iorga spunea în Parlament: “Tânăr, frumos, intelligent, profesorul gorjean a mers în luptă cu o antică simplitate...I s-a propus tatălui său, ca partidul liberal din Gorj să-l treacă pe Tiberiu într-un loc fără pericol. Iar el, părintele, a răspuns: el va merge la datoria lui orice ar fi să se întâmple cu dânsul”. [138] Tot la capitolul eroi ai războiului care nu s-au mai întors acasă menționăm pe învățătorii Florea Nițulescu din Bobu, V. Dușe din Runcu, Atanasie Pațica din Polovragi, Petre Popeangă din Lelești și profesorul Stelian Sterescu.[139] Au cunoscut prizonieratul învățătorii I. Giurgiulescu din Arcani și Nicolae Stamatoiu din Stănești. Au reușit să supraviețuiască războiului și să se întoarcă acasă și la școlile lor învățătorii D. Anescu, Ion Manolescu din Andreești, D. Stănescu din Stănești, C. Roman din Bâlta, C. Brâncuși din Brădiceni, C. Rovența din Hodoreasca, V. Rădulescu și I. Coica din Arcani, I. Neferescu, I. Chițiba și I. Auraru din Tismana, D. Rebedea din Curtișoara, Serghie Leuștean din Pociovaliște, C. Mogoșancu și T. Nuculescu din Tg-Cărbunești, V. Dogaru din Licurici, C. Diaconescu din Tg-Jiu și alții.[140]

Au fost învățători care au luptat și în teritoriul ocupat de inamic, întreprinzând diferite acțiuni de sabotare a armatei germane. Este cazul învățătorului Victor Popescu din Fărcășești, sublocotenent de rezervă în Regimentul 18 Gorj, cel care rămas accidental în spatele frontului, a organizat o grupă de partizani cu care a hărțuit, peste un an de zile, trupele germane, reușind în iunie 1917 chiar să alunge garnizoana inamică din Târgu-Jiu. În primăvara anului 1918, acesta va izbuti să ajungă prin munți la trupele române din Moldova.[141]

Sublocotenentul în rezervă Victor Popescu, simplu învățător în civilie, a ajuns șef de partizani mai mult dintr-o întâmplare a sorții, după ce s-a ascuns prin păduri mai multe săptămâni, pentru a nu fi luat prizonier. În noaptea de 6 spre 7 decembrie 1916, cea în care administrația română se retrăgea în Moldova, Victor Popescu a fost surprins de o patrulă germană la locuința părinților din comuna Valea-cu-Apă și pentru a scăpa a ucis doi soldați nemți. Din acel moment, sublocotenentul a hotărât să organizeze rezistența împotriva germanilor. Primii care i s-au alăturat luptei de gherilă

au fost cumnatul său Nicolae Popescu, învățător în satul Covrigi, fiul acestuia, Ionel Popescu[142], plutonierul Gheorghe Ioana, care era căutat deja pentru uciderea unor soldați nemți, Ion Prunescu, fost elev al Școlii Militare din Craiova, Nicolae Cărmidaru, frații Ilie și Dumitru Cărciumaru, Ioan Crăciun și Vasile Velican. Misiunea inițială a grupării a fost de culegere de informații despre deplasarea trupelor și atacarea patrulelor germane, precum și transmiterea către comandamentele militare române. Germanii l-au denumit „haiducul Victor” și au încercat să-l prindă oferind recompense populației civile și trimițând spioni prin satele din Oltenia.

Luptele de partizani au fost declanșate în primăvara anului 1917 și s-au dat cu mare forță la Bolboși, Ploștina, Ursoaia, Valea Jiului, Meriș, Cotitura de la Larga, Dragotești, Testioara, în pădurea Colibași. [143]Recompensa pe capul „haiducului Victor” a fost de 30.000 de lei. „Haiducul Victor”, împreună cu cinci tovarăși, printre care și Ionel Popescu, au plecat spre Moldova, trecând linia frontului prin viile de la Panciu-Cotești și ajungând nevătămați în tranșeele Armatei Române. Este avansat căpitan și participă la campania de cucerire a Budapestei. Din 1966, Victor Popescu a primit o pensie de merit din partea statului comunist, fiind avansat la gradul de maior. În toamna anului 1968 s-a stins din viață, la vârsta de 82 de ani.

Pentru gorjeni, momentul cel mai important din Primul Război Mondial a fost Bătălia de la Jiu. Printre cei care s-au opus intrării trupelor germane în Târgu-Jiu la 14 octombrie 1916 s-au aflat și profesorii de la Gimnaziul “Tudor Vladimirescu”: Ștefan Bobancu, în vârstă de 60 de ani; profesorul Liviu Popa Radu; bătrânul G. Slăvescu, în vârstă de 85 de ani, tată a 7 fii, toți ofițeri în armata română; și maestrul de gimnastică Ion Rizu, comandantul Cohortei de cercetași “Domnul Tudor”. [144] Această cohortă a cercetașilor gorjeni, sub denumirea Legiunea “Domnul Tudor”, luase ființă în decembrie 1914 și avea în frunte pe doctorii Dimitrie Culcer și Nicolae Hasnaș, generalul Muică, Numa Frumușanu, Gheorghe Tătărescu, Grigore Iunian, Tiberiu Popescu, Emil Părăianu etc. [145]

Pentru faptele de arme a gorjenilor care au luptat în Războiul de Întregire a Neamului, regele Ferdinand a decorat Regimentul 18 Dorobanți Gorj cu Ordinul “Mihai Viteazul”, clasa a III-a. Acest ordin militar de război a fost înființat prin Înalt Decret nr. 3249 din 21 decembrie 1916, publicat în “Monitorul Oficial” nr. 223, din 25 decembrie 1916. Au existat ofițeri gorjeni decorați, inclusiv cadre didactice, atât în Regimentul 18 Dorobanți, cât și 58 Infanterie, 2 Artilerie și alte unități.

Regele Ferdinand, în persoană, a decorat Regimentul 18 Dorobanți Gorj cu ordinal “Mihai Viteazul”, clasa a III-a, la 31 august 1917, la Poiana Țigăncii, lângă Mărăști. Era al XI-lea regiment al Armatei Române, care primește această înaltă distincție. Motivația s-a făcut, prin Î. D. Nr 834, din 4 august 1917: “Pentru vitejia și avântul cu care au luptat ofițerii, subofițerii și soldații regimentului în luptele înverșunate ce s-au dezlănțuit între 14 iulie 1917, repetând, astfel, strălucitele fapte de arme ce au săvârșit pe valea Jiului, în luptele din 1916.

Atacând cu furie, pozițiile întărite de pe Dealul Mărăști, de pe Dealul Răchitașul Mic, precum și acelea de pe Muntele Țina Neagră și Țina Golașe au aruncat, pe rând, trupele inamice, afară din liniile lor de apărare și le-au pus pe fugă, în dezordine, până dincolo de Lepșa.

Au luat prizonieri: 8 ofițeri, 676 trupă și au capturat: 4 obuziere mari, 4 mitraliere, 13 mortiere de tranșee, 1 tun de munte, 3 camioane, 900 lăzi de grenade și bombe, precum și un bogat material de război”.^[146]

[1] Ștefan Bârsănescu-„PAGINI NESCRISE DIN ISTORIA CULTURII ROMÂNEȘTI(sec. X-XVI)”, București, Editura Academiei Române, 1971, pag. 80.

[2] Gh. Pârnuță, Gh. Smarandache-„Vocația educațională la români”(I), în STUDII ȘI ARTICOLE DE ISTORIE, LXVI, Editura Curtea Veche, București, 2001, pag. 105-118

[3] **Ibidem**, pag. 106

[4] Alexandru Ștefulescu-„GORJUL ISTORIC ȘI PITORESC”, Editura „Alexandru Ștefulescu”, Târgu-Jiu, 1994, pag. 11

[5] Cornel Șomăcu-„Mănăstirea Tismana în cultura românilor” în VERTICAL, anul V, nr 160, 21-27 ianuarie 2009, pag. 6

[6] Vasile Cărbăș-ISTORIA GORJULUI, Editis, Târgu-Jiu, 1995, pag. 230.

[7] Grigore Pupăză, C. Cheznoiu-„ISTORIA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI DIN GORJ”, Editura Newest, Târgu-Jiu, 2005, pag. 12.

[8] Cornel Șomăcu-„Monografia comunei Bălești, județul Gorj”, Editura Măiastra, Târgu-Jiu, 2008, pag. 120-121.

[9] Idem

[10] Cornel Șomăcu-„Migrația gorjenilor în Banat” în VERTICAL, anul IV, nr 134, 16-22 iulie 2008, p.15

[11] Grigore Pupăză, C. Cheznoiu-**op.cit**, pag. 14.

- [12] Vasile Cărăbiș-**op.cit.**, pag.231
- [13] Alexandru Ștefulescu-„ISTORIA TÂRGU-JIULUI”, Târgu-Jiu, 1906, pag. 179.
- [14] „Școala și biserica de la Târgu-Jiu au beneficiat de mai multe ori de aceste privilegii precum și de vinăricitul din 18 sate din județ, așa cum rezultă din cărțile domnești din anii 1792, 1793, 1798 și 1813”-„Școala elinească și românească la Târgu-Jiu” în LITUA, nr 4, Târgu-Jiu, 1988, pag. 245-248.
- [15] Grigore Pupăză, C. Cheznoiu-**op.cit.**, pag. 14.
- [16] Ibidem, pag. 15
- [17] Ibidem, pag. 17
- [18] Nicolae Iorga-„ISTORIA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI ROMÂNESC”, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1971, Motto
- [19] Gheorghe Pârnuță-„ISTORIA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI ȘI CULTURII DIN BUCUREȘTI (De la începuturi până la 1864), Editura Semne, București, 1997, pag. 109.
- [20] **Ibidem**
- [21] Gh. Pârnuță, Gh. Smarandache-**op.cit.**, **pag. 108**
- [22] N. Andrei, Gh. Pârnuță-„ISTORIA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI DIN OLTENIA”, vol. 1, Editura „Scriul Românesc”, Craiova, 1977, pag. 175-176
- [23] V. Cărăbiș-**op.cit.**, pag. 232
- [24] De la „panachidă”, o scândurică din lemn de păr pe care copii zgârâiau literele cu un cui sau cu un geam și apoi se răzuia.
- [25] Gr. Pupăză, C. Cheznoiu-**op.cit.**, pag. 19
- [26] Gr. Pupăză, C. Cheznoiu-**op.cit.**, pag. 17
- [27] Cornel Șomâcu-„MONOGRAFIA COMUNEI BĂLEȘTI, JUDEȚUL GORJ”, Editura Măiastra, Târgu-Jiu, 2008, pag. 123.
- [28] Alexandru Ștefulescu-**op.cit.**, pag. 183.
- [29] Dan Neguleasa-„ÎNVĂȚĂMÂNTUL PUBLIC GORJEAN LA ÎNCEPUT DE DRUM(1831-1848)-CATALOG DE DOCUMENTE, Editura Măiastra, Târgu-Jiu, 2009, pag. 26; Arhivele Naționale Gorj, fond Poliția Orașului Târgu-Jiu, dosar 2/1833, f. 25 și urm.
- [30] Gheorghe Nichifor- „ALEXANDRU ȘTEFULESCU-UN DESTIN ÎN SLUJBA ISTORIEI”, Editura Scriul Românesc, Craiova, 2007, pag. 259.

- [31] Petru Rădulea, Gheorghe Gorun-„ISTORIA COLEGIULUI NAȚIONAL „SPIRU HARET” TÂRGU-JIU”-vol. I, Monografia învățământului pedagogic în județul Gorj, Editura Rhabon, Târgu-Jiu, 2005, pag. 13.
- [32] V. Cărăbiș-**op.cit.**, pag. 234.
- [33] Gr. Pupăză, C. Cheznoiu-**op.cit.**, pag. 30
- [34] Dan Neguleasa-**op.cit.**, pag. 30; Arh. Naț. Gorj, fond Pref. Jud. Gorj, dosar 67/1833-1836, f.5
- [35] Vasile Andrițoiu-„Candidații de învățători și întemeierea învățământului public rural gorjean în anii 1838-1839” în LITUA, nr. III, Târgu-Jiu, 1986, pag. 489-508.
- [36] Dan Neguleasa-**op.cit.**, pag. 66; Arh. Naț. Gorj, fond. Școala Primară de Băieți Nr 1 Târgu-Jiu, dosar 5/1839, f. 28
- [37] Gh. Serafim-„Istoricul învățământului pedagogic în județul Gorj” în LITUA, nr IV, Târgu-Jiu, 1988, pag. 237-244.
- [38] P. Rădulea, Gh. Gorun-**op.cit.**, pag. 16
- [39] Gr. Pupăză, C. Cheznoiu-**op.cit.**, pag. 25
- [40] C. Stanciovici cerea în 1841 spațiu pentru cancelarie și bibliotecă iar în 1842 repararea urgentă a localului, în caz contrar fiind vorba de închidere-P.Rădulea, Gh. Gorun-**op.cit.**, pag.18
- [41] Dan Neguleasa-**op.cit.**, pag. 93; Arh. Naț. Gorj, fond Primăria Orașului Târgu-Jiu, dosar 16/1841-1842, f. 46
- [42] **Ibidem**, f. 47
- [43] Dan Neguleasa-**op.cit.**, pag. 71; Arh. Naț. Gorj, fond Școala Primară de Băieți Nr ! Târgu-Jiu, dosar 6/1840, f.2
- [44] „Eleva Alexandrina Magheru urmată de alte opt fete cu buchete de flori îl întâmpină la intrare spunându-i câteva cuvinte. Doi elevi, Grigore Sâmboteanu și Costică Otetelișanu urându-i bună venire felicitară și pe Spătarul Al. Ghica(viitorul domn) cu vorbele: <<Să trăiești și tu nobile ostaș, Noile ostaș român>>. Conte Kiseleff preumblându-se printre bănci a chestionat pe elevi prin G. Bibescu și rămânând mulțumit a trimis un cadou Alexandrinei Magheru, iar profesorului școalei C. Stanciovici 120 galbeni prin polcovnicu Fonton”-Al. Ștefulescu-**op.cit.**, pag. 184
- [45] V. Cărăbiș-**op.cit.**, pag. 232-233
- [46] P. Cernovodeanu, M. Ștefan-„PE URMELE MAGHERILOR”, Editura Sport-Turism, București, 1983; Cornel Șomăcu, Dumitru Bunoiu-„ZESTREA

MAGHERILOR”, Editura Centrului Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale Gorj, Târgu-Jiu, 2007, pag. 193

[47] Arhivele Naționale Gorj, Fond Primăria orașului Târgu-Jiu, dosar 31/ 1834-1839, fila 21.

[48] C. Șomâcu, D. Bunoiu-**op.cit.**, pag. 193

[49] V. Cărăbiș-**op.cit.**, pag. 235.

[50] V. Cărăbiș-„Câteva date despre învățământul din Târgu-Jiu la jumătatea secolului al XIX-lea” în LITUA, nr. III, Târgu-Jiu, 1986, pag. 476-481

[51] Arhivele Naționale Gorj, fond Școala de Băieți Nr. 1 Târgu-Jiu, dosar 14/1845-1846, f.13

[52] N. Andrei, Gh. Pârnuță-**op.cit.**, vol. 1, pag. 238

[53] Gr. Pupăză, C. Cheznoiu-**op.cit.**, pag. 31

[54] Arhivele Naționale Gorj, fond Școala Primară de Băieți Târgu-Jiu, dosar 17/1846-1848, f. 1-2

[55] Ibidem, f. 20-21

[56] Ibidem, f. 36

[57] Ibidem, f.60

[58] XXX-„ISTORIA ROMÂNIEI”, Editura Academiei, București, 1964, vol. IV, pag. 692

[59] P. Rădulea, C. Cheznoiu-**op.cit.**, pag. 28

[60] CORNEL ȘOMÂCU-„ÎNVĂȚĂTORII GORJENI ȘI IMPLICAREA LOR ÎN REVOLUȚIA PAȘOPTISTĂ (I)” ÎN VERTICAL, NR. 183, 7-13 IULIE 2009, PAG. 6.

[61] CORNEL ȘOMÂCU- ÎNVĂȚĂTORII GORJENI ȘI IMPLICAREA LOR ÎN REVOLUȚIA PAȘOPTISTĂ (II)” ÎN VERTICAL, NR. 184, 14-20 IULIE 2009, PAG. 6.

[62] Idem

[63] F. Văduva-„Profesori în Rewvoluția de la 1848”, în LITUA, nr. IV, Târgu-Jiu, 1988, pag. 249-254.

[64] Cornel Șomâcu- Învățătorii gorjeni și implicarea lor în Revoluția pașoptistă (III)” în VERTICAL, nr. 185, 21-27 iulie 2009, pag. 6.

- [65] Arhivele Naționale Gorj, fond Școala Primară de Băieți Numărul Unu Târgu-Jiu, dosar 4/1858, f. 3.
- [66] Alexandru Ștefulescu-**op.cit.**, pag. 455-475
- [67] Gr. Pupăză, C. Cheznoiu-**op.cit.**, pag. 40
- [68] Apud Gr. Pupăză, C. Cheznoiu-**op.cit.**, Anexa 2-„Școlarii fiecărei școli la 1862-1863”, pag. 182-187
- [69] Raportul nr. 71 din 8 octombrie 1863 al autorităților școlare județene de aplicare a Ordonanței nr. 15 301.
- [70] În mai multe lucrări ale sale, Alexandru Ștefulescu socotește 1854 anul înființării acestei școli(vezi „Încercări asupra Istoriei Târgu-Jiului”-1898 și cele două ediții ale „Istoriei Târgu-Jiului”-1905 și 1906).
- [71] Documentele amintite aflate în Arhivele Naționale Gorj, fondul Primăria orașului, au fost publicate și analizate de Dr. Em. E. Săvoiu în studiul „Școala primară de fete, contribuții la istoria învățământului din Târgu-Jiu”, apărut în LITUA, nr. I, 1978, pag. 221-225
- [72] V. Cărbăș-, „Învățământul din județul Gorj (1850-1900)” în LITUA, nr. V, Târgu-Jiu, 1992, pag. 188-190.
- [73] V. Cărbăș-, „Istoria Gorjului”, pag. 273-274
- [74] Prof. dr. Ștefan Bărsănescu, prof. Florela Bărsănescu-, „DICȚIONAR CRONOLOGIC, EDUCAȚIA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI, GÂNDIREA PEDAGOGICĂ DIN ROMÂNIA”, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1978, pag. 196
- [75] **Ibidem**, pag. 194
- [76] Ministerul Învățământului-, „ISTORIA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI DIN ROMÂNIA. COMPENDIU”, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1971, pag. 118
- [77] Nicolae Iorga- **op.cit.**, pag. XXIX
- [78] Ilie Popescu Teiușan-, „CONTRIBUȚII LA STUDIUL LEGISLAȚIEI ȘCOLARE ROMÂNEȘTI, LEGEA INSTRUCȚIUNII PUBLICE DIN 1864”, București, 1963, pag. 93
- [79] **Ibidem**, pag. 97
- [80] Gh. Gârdu-, „Școala reală de la Târgu-Jiu” în LITUA, nr. VI, Târgu-Jiu, 1994, pag. 100-109
- [81] Gh. Gârdu-**art.cit.**, pag. 106
- [82] P. Rădulea, Gh. Gorun-**op.cit.**, pag. 32
- [83] **Ibidem**, pag. 33

- [84] **Ibidem**, pag. 36
- [85] **Ibidem**, pag. 37
- [86] Gheorghe Serafim-**art.cit.**, pag. 243
- [87] Dan Neguleasa, Florina Popescu-„CONTRIBUȚII GORJENE LA RĂZBOIUL DE INDEPENDENȚĂ”, Editura „Alexandru Ștefulescu”, Târgu-Jiu, 1997, pag. 143.
- [88] Dan Neguleasa, Florina Popescu-**op.cit.**, pag. 208-225 după „Monitorul Oficial” nr 258 din 17(29) noiembrie 1877, pag. 6488-6494
- [89] Ilie Popescu Teiușan-**op.cit.**, pag. 28
- [90] Apud Gr. Pupăză, C. Cheznoiu-**op.cit.**, pag. 79-88, reproducerea documentelor de arhivă locală: școli comunale și proprietarii localurilor de școală în anul școlar 1864-1865.
- [91] **Ibidem**, pag. 46
- [92] **Ibidem**, pag. 47
- [93] Petre Rădulea, Gh. Gorun-**op.cit.**, pag. 40
- [94] Gh. Gârdu-„Gimnaziul real de la Târgu-Jiu” în LITUA, nr. V, Târgu-Jiu, 1992, pag. 191-220.
- [95] Iuliu Moisil-„ARTA DECORATIVĂ ÎN CERAMICA ROMÂNEASCĂ”, București, 1931, pag. 9.
- [96] Alexandru Ștefulescu-**op.cit.**, **pag. 194.**
- [97] N. Andrei, Gh. Pârnuță-**op.cit.**, vol II, pag. 392 și 404
- [98] Gr. Pupăză, C. Cheznoiu-**op.cit.**, pag. 47
- [99] **Idem**
- [100] **Ibidem**, pag. 47
- [101] Cornel Șomâcu-“Colaboratori gorjeni ai lui Spiru Haret” în VERTICAL, anul V, nr 204, 2-8 decembrie 2009, pag. 6.
- [102] Gr. Pupăză, C. Cheznoiu-**op.cit.**, pag. 57
- [103] V. Cărăbiș-**op.cit.**, pag. 274
- [104] C. Șomîcu, **op.cit.**, p. 40-41.
- [105] Ioan Mălăescu,**MONOGRAFIA COMUNEI RURALE BĂLEȘTI**, Târgu-Jiu, 1906, p. 97.
- [106] **Ibidem**, p. 103.
- [107] Apud Cornel Șomâcu-**op.cit.**, pag. 130-131
- [108] Gr. Pupăză, C. Cheznoiu-**op.cit.**, pag. 63

- [109] Cornel Șomâcu-„Familia Culcer în istoria Gorjului” în VERTICAL, anul VI, nr. 209, 20-27 ianuarie 2010
- [110] Nichita Adăniloaie-ÎNVĂȚĂTORII-LUMINĂTORI AI SATELOR(1848-1918), Editura Fundației Culturale „D. Bolintineanu”, București, 2002, pag. 9
- [111] **Ibidem**, pag. 17
- [112] **Ibidem**, pag. 18
- [113] **Ibidem**, pag. 19
- [114] **Ibidem**, pag. 20
- [115] Cornel Șomâcu-art.cit. în VERTICAL numărul 183, 7-13 iulie 2009
- [116] N. Adăniloaie-**op.cit.**, pag. 32
- [117] Arhivele Naționale Gorj, fond Școala Primară de Băieți Nr 1 Târgu-Jiu, dosar 17/1846-1848, f. 39-51
- [118] Cornel Șomâcu-art.cit. în VERTICAL, nr. 185, 21-28 iulie 2009
- [119] Zenovie Cârlușea-„Învățământul târgujian-tradiție și afirmare” în TÂRGU-JIU-600. REPERE DE IERI ȘI DE AZI, Târgu-Jiu, 2006, pag. 251-292
- [120] Idem
- [121] Vezi “Monitorul Oficial” al Țării Românești din 27 iunie 1860
- [122] Xxx-DOCUMENTE PRIVIND ISTORIA ROMÂNIEI. RĂZBOIUL PENTRU INDEPENDENȚĂ, vol. V, Editura Academiei, București, 1953, pag. 607; Arhivele Naționale București, fond Ministerul Instrucțiunii și Cultelor, dosar nr 3246, f. 153
- [123] Ibidem, vol. II, pag. 363; Arhivele Naționale București, fond Ministerul de Interne, dosar nr 5172-81 a, partea I, f. 257
- [124] Dan Neguleasa, Florina Popescu-CONTRIBUȚII GORJENE LA RĂZBOIUL DE INDEPENDENȚĂ, Editura „Alexandru Ștefulescu”, Târgu-Jiu, 1997, pag. 27
- [125] Gheorghe Gârdu-„Nemulțumirile țăranilor din satele comunei Bălești, manifestate în anul 1907” în CRINUL SATELOR, nr 10, 1998, pag. 19-21
- [126] Arhivele Naționale București, fond Ministerul Cultelor și Instrucțiunii, dosar nr. 825/1907, f. 218(v)
- [127] C. Șomâcu, **Răscoala din 1907 la Bălești**, în: **Vertical**, nr. 86, p. 15.
- [128] Idem.
- [129] Cornel Șomâcu-MONOGRAFIA COMUNEI BĂLEȘTI, JUDEȚUL GORJ”, Editura Măiastra, Târgu-Jiu, 2008, pag. 34-35

- [130] N. Adăniloaie-ÎNVĂȚĂTORII-LUMINĂTORI AI SATELOR (1848-1918), Editura Fundației Culturale „D. Bolintineanu”, București, 2002, pag. 311.
- [131] N. Adăniloaie-ISTORIA ÎNVĂȚĂMÂNTULUI PRIMAR, Editura CrisBook Universal, București, 1998, pag. 372-373.
- [132] Arhivele Naționale București, fond M.C.I.P., dosar 1027 II/1916, f. 192-193
- [133] N. Adăniloaie-**op.cit.**, pag. 332
- [134] Ibidem, pag. 348.
- [135] L. Kalustian-„Un dascăl de țară: Ion D. Isac” în I. D. Isac-DIN ZILELE UNUI ÎNVĂȚĂTOR DE LA ȚARĂ, Editura Eminescu, București, 1982, pag. 5-11
- [136] S. Popescu, C. Banța-„Și pentru dascăli iubirea cea mare a fost apărarea și întregirea patriei”, în GORJEANUL, serie nouă, anul III, nr 552-553, din 5-6 octombrie 1991
- [137] Sublocotenentul Ion Bardan va fi străpuns de mai multe baionete în timp ce încerca să iasă din încercuirea armatei germane (Gheorghe Nichifor-INTELECTUALITATEA GORJULUI ȘI MAREA UNIRE, Editura „Alexandru Ștefulescu”, Târgu-Jiu, 1995, pag. 45)
- [138] Gheorghe Nichifor-INTELECTUALITATEA GORJULUI ȘI MAREA UNIRE, Editura „Alexandru Ștefulescu”, Târgu-Jiu, 1995, pag. 47-48
- [139] Idem
- [140] Ibidem, pag. 55
- [141] C. Căzănișteanu-„Din lupta corpului didactic și a tineretului studios român împotriva ocupației germane(1916-1918), în STUDII ȘI ARTICOLE DE ISTORIE, XVI, București, 1970, pag. 131-133.
- [142] În momentul când devine partizan, Ionel Popescu avea 17 ani și studia la pensionul Stranolga din Craiova. Cunoscător al limii germane, a fost folosit pentru infiltrarea în tabăra adversă. În martie 1917 a fost arestat dar salvat apoi de partizani. A fost decorat cu Virtutea Militară. A fost apoi polițist în Mehedinți dar va fi arestat de autoritățile comuniste după 1945. Va muri în 1969 la doar 7 săptămâni după eliberarea din închisoare. (Liliana Năstase, Ionel Stoica-„Partizanii din pădurile Olteniei” în HISTORIA, an IX, nr. 96, decembrie 2009, pag. 60-63
- [143] Luchian Deaconu-„Aspecte ale luptei populației din Gorj împotriva ocupanților în anii 1916-1918” în LITUA, VII, Târgu-Jiu, 1997, pag.166-173
- [144] Octavian Ungureanu-„Soldați fără uniformă în bătălia de la Jiu” în LITUA, VII, Târgu-Jiu, 1997, pag. 174-180

[145] Dorina Nichifor-„Mărturii gorjene inedite despre Cohorta DOMNUL TUDOR, în LITUA, VIII, Târgu-Jiu, 2000, pag. 151-155

[146] Vasile Novac-„Cavaleri gorjeni ai Ordinului „Mihai Viteazul” în LITUA, VIII, 2000, pag. 197-215